

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

297 g

127

600087681-

D I D O.

T R A G O E D I A

EX SEGMENTIS PRIORUM LIBRORUM

AENEIDOS

COMPOSITA AB AUCTORE INCERTO CUIUS AUTOGRAPHUM POSSIDET

BIBLIOTHECA LEIDENSIS.

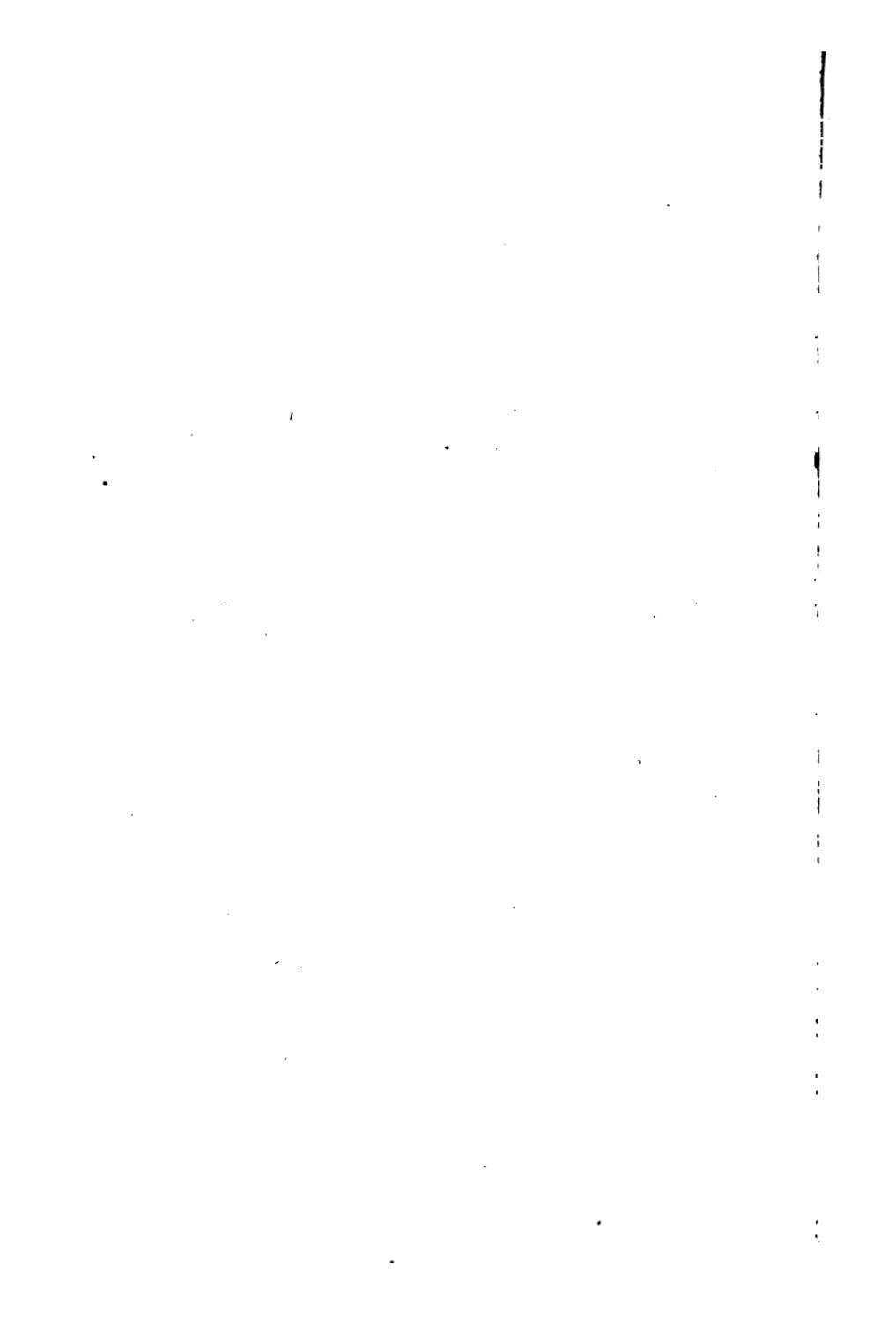
EDIDIT

W. H. D. SURINGAR,

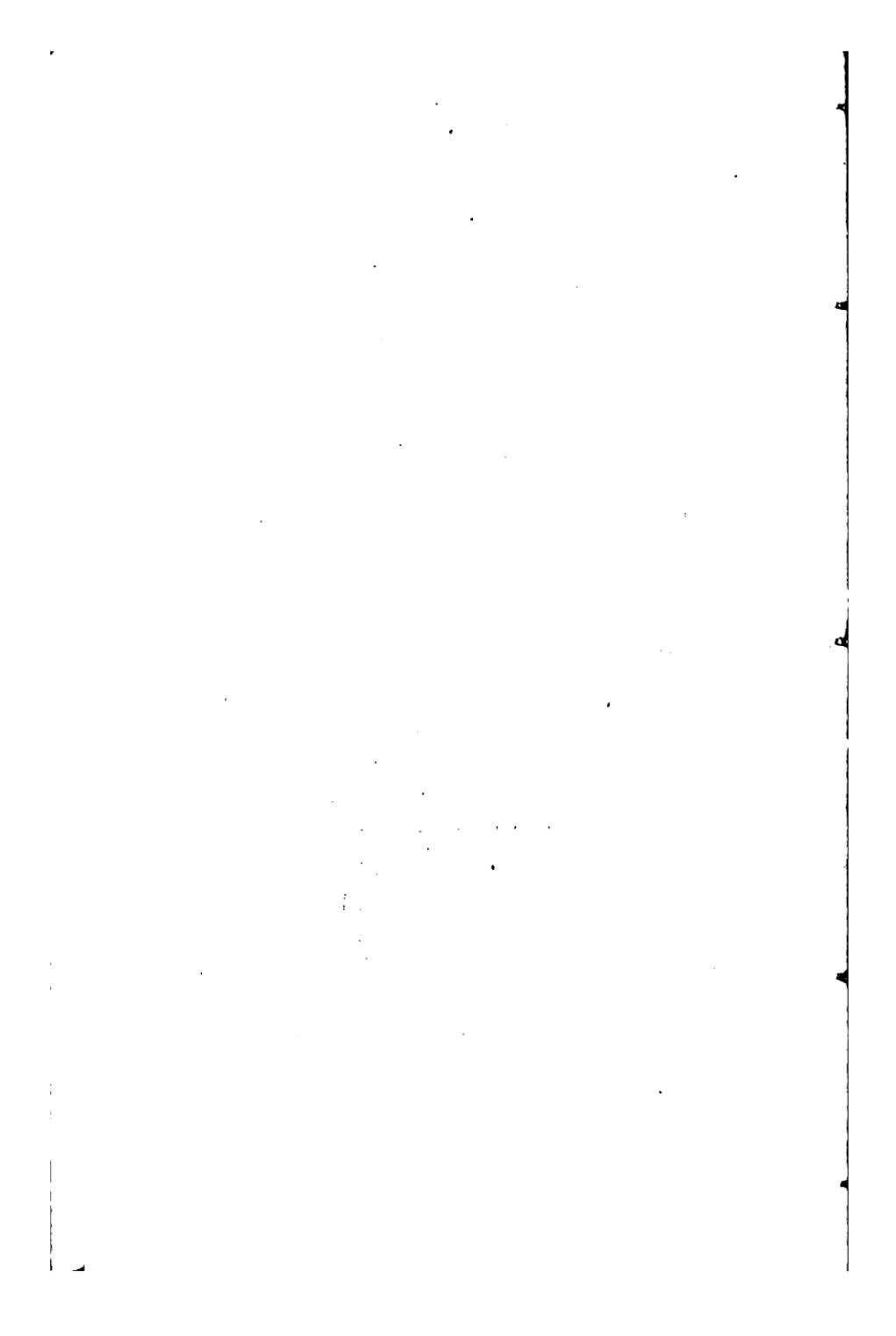
LITT. DOCT.

OTTO HARRASSOWITZ in Leipzig.

1880.

AD FESTIVITATEM SEMISAECULAREM
SOCIETATIS
PRAECEPTORUM GYMNASIORUM NEDERLANDICORUM
ET SCHOLARUM CIVICARUM ORDINIS SUPERIORIS
UNO HILARIQUE ANIMO CONCELEBRANDAM
CUM EOS QUI SUA SPONTE SE CONIUNXERUNT
ET QUI HIS ACCEDERE VOLENT
TUM EOS QUI HONORIS CAUSA ADSCRIPTI SUNT
UT CONVENTUI LEIDAE HABENDO
MENSE IULIO A. MDCCCLXXX.
FREQUENTES ADESSE VELINT
OBLATO HOC MUNUSCULO
OFFICIOSE HUMANITERQUE HORTATUR
W. H. D. SURINGAR
PRAESES H. A. HONORARIUS.

D I D O.

—
T R A G O E D I A

EX SEGMENTIS PRIORUM LIBRORUM

A E N E I D O S

COMPOSITA AB AUCTORE INCERTO CUIUS AUTOGRAPHUM POSSIDET

BIBLIOTHECA LEIDENSIS.

EDIDIT

W. H. D. S U R I N G A R,
LITT. DOCT.

LUGDUNI BATAVORUM
APUD FRATRES VAN DER HOEK.
1880.

297. 9. 127

Typis excudebant De Breuk & Smits.

P R A E F A T I O.

Scenica Romanorum poesis, si numerum comoediarum et tragediarum, e quibus fragmenta quantulacunque servata sunt, componimus cum annorum quibus ea floruit paucitate, prope est ut poesin Graecorum aequaverit, quam constat in hoc genere fuisse ditissimam. Ea vero tantam per medii aevi tempora fecit iacturam ut omnia omnino pessum iisse dolendum fuisse, nisi Plauti superessent comoediae et Terentii cum tragediis aliquot, quae aut Senecae sunt aut saltem eius nomine feruntur. Quanto autem minus ex hoc scriptioris genere nobis reliquerit barbarorum temporum incuria, tanto magis fere dixeris meliorum quae secuta sunt temporum diligentiam studuisse ut acceptam nobis resarciret calamitatem. In omnibus quippe eruditioris Europae partibus incredibile est quanta duobus praesertim saeculis XVI et XVII prodierit comoediarum et tragediarum multitudo Latino sermone scriptarum. Mihi saltem in hanc posterioris aevi literarum Latinarum partem ab aliquot annis inquirenti contigit ut ex catalogis librorum et aliis cuiuscummodi generis subsidiis non minus quam ducentorum poetarum nomina expiscari potuerim, a quibus plus quam mille vidi confectas esse fabulas.

Istae vero fabulae, quae partim in lucem editae sunt, partim modo inter manus versatae, eo consilio videntur esse compositae, ut in scena agerentur aut ab Academiarum civibus aut a Gy-

mnasiorum discipulis; quapropter vulgo *Dramata Scholastica* appellari solent. Nihilominus tamen merito dubitari possit an omnes istae fabulae unquam in scena actae sint. De plerisque res est admodum incerta: de multis tamen earum id aut aliunde notum est aut in ipso titulo expressum legitur.

Quas vero actas esse novimus, eas videmus agi solitas fuisse coram magistris urbisque magistratibus, interdum quoque cōram regibus, praesentibus ut plurimum viris honoratioribus; quin etiam certum est ad eiusmodi exercitationes discipulos plerumque fuisse excitatos a Scholarum Moderatoribus, ratis quippe has non solum exercere memoriam adolescentium, sed iis quoque animum addere in frequentia hominum dicendi, decorumque observandi in agendo. *)

Diu autem ante quam novae istae fabulae coepitae erant componi, ad eum quem dixi modum veteres agi consueverant comoē-

*) Franc. Baco, *De dignitate et augmentis scientiarum* L. VI. c. 4. (ed. Mayer, Norimb. 1829. T. II. p. 131.) *Non abs re fuerit etiam, notare, facultates vel mediocres, si in magnos viros aut res magnas incidere, graves et insignes interdum producere effectus. Eius rei ponemus exemplum memorabile, quod eo magis adducimus, quia Iesuitae eandem disciplinam non videntur aspernari, sano, ut nobis videtur, iudicio. Atque est res, quae, si sit professoria, infamis est, verum disciplinaria facta, ex optimis est. Intelligimus autem actionem theatram; quippe quae memoriam ruborat, vocis et pronuntiationis tonum atque efficaciam temporal, vultum et gestum ad decorum componit, fiduciam non parvam conciliat, denique orulis hominum iuvenes assuefacit.* In eandem sententiam locutus esse dicitur Lutherus, quum a Cellario interrogatus esset plusne mali quam boni facerent magistri qui adolescentes comoediis agendis occuparent. Servata sunt summi viri verba in *Luther's Tischreden*, hrsg. von Förstemann u. Bindseil (Berlin 1848) B. IV. S. 593. Cf. Gedike, *Luther's Pädagogik oder Gedanken über Erziehung und Schulwesen, aus Luther's Schriften gesammelt*. Berlin 1792. p. 72 sq. Cum Lutheri autem effato mirum quantum consentiunt Melanthonis versus quos infra citabimus.

diae; nonnunquam Plauti, sed plurimum Terentii, quo scilicet auctore recte crederetur non alius esse inter Latinos scriptores, qui elegantius doceat loqui aut iuvenilem linguam imbuat utiliori genere orationis. Ea res, quam et alii commendarunt eruditus orbis Coryphaei, et Philippus ille Melanthon, qui in privata sua schola istas exercitationes moderatus esse dicitur, *) per multos annos vixit non solum sed etiam viguit in pluribus Germaniae partibus, nec minus apud Belgas et Anglos; quin et ne nunc quidem omnino in desuetudinem abiit.

*) Bretschneider, Praemonenda ad Phil. Melanthonis Carmina quae supersunt omnia (Corpus Reformatorum T. X. p. 462.) Postquam uxorem duxerat, multos adolescentes adeoque pueros in domum suam receptos, vel ad mensam suam admissos, instituit, eosque etiam in faciendis carminibus exercitavit. In illa schola privata Melanthonis erant illo tempore Franciscus Burchhard Vinariensis, Erasmus Ebnerus, Eberhardus Rochius, Ioannes Silberhorner, Ursinus Velius, Theodoricus Reiffenstein et multi alii, qui etiam exercitationis causa fabulas veterum, ut Plauti, Terentii agebant, in quorum usum Melanthon multos scripsit versus. Ex istis versibus lubet nonnullos citare in quibus Terentianarum comoediuarum virtutem praedicavit. Sunt autem ex Prologo in Phormionem:

Nam quod didicere fabulas, quas exhibent,
Honesta caussa est, ut latini copia
Sermonis hauriatur ex his fontibus.
Huic vos studio favere maxime decet:
Et rebus ipsis utilitas et gratia
Ingens inest, imagines vitae omnium
Pinguntur in Terentii comoediis,
Quae singulos, qualis deceat moderatio
Qualisve in actione dignitas, monent.
Leporque mixtus est, salesque candidi,
Qui suavitate orationem condunt,
Et saepe tecte commonent, quod expedit.

Qui plura cupiat, eum delegamus ad librum quem Germanice scripsit L u d w . K o c h , *Phil. Melanchthon's schola privata. Ein historischer Beitrag zum Ehrengedächtniss des Praeceptor Germaniae.* Gotha 1859. 8°. p. 64.

In Anglia certe, ut quotannis in Diariis memoratum invenimus, primis feriarum Natalitiarum diebus ab alumnis Scholae Westmonasteriensis publice recitatur una alterave Terentii fabula, novo aucta Prologo et Epilogo, in quo res tractantur, quae eo anno maxime memorabiles acciderunt *); nec desunt vestigia eius consuetudinis in Germania ad nostram usque aetatem servatae. †)

Sed superioribus istis, quae diximus, saeculis fuerunt nimis multi, quibus quantumvis oratio placeret Terentiana, displiceret tamen illud

*Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare; non est: neque fores
Effringere*

et quae id genus plura passim leguntur apud eundem. Hi igitur servato, quantum fieri poterat, stilo Terentiano selectas ex sacro Bibliorum volumine historias scenicis actibus exornarunt.

Plus quam quisquam alias in hoc genere laboravit C o r n . S c h o n a e u s , Rector quondam Gymnasii Harlemensis, qui octodecim scripsit Comoedias sacras, in quibus sunt: Naaman, Tobaeus, Nehemias, Saulus, Iosephus, Iuditha, Susanna, Daniel, aliae; quae, quum primum singulis prodierant editionibus, deinde uno volumine coniunctae sunt, quod *Terentius Christianus* inscriptum est. Omnes autem Schonaei Comoediae summopere pudice, caste

*) Phormionem ab istius scholae discipulis laudabiliter actam et magno spectatorum plausu exceptam esse, scribit testis oculatus I. A. V o i g t , *Mittheilungen über das Unterrichtswesen England's und Schottland's*. Halle 1857. p. 93 sq.

†) De hoc argumento, quod a multis dudum fuerat tractatum, nuper- rime scripsit O. F r a n c k e , *Terenz und die lateinische Schulcomoedie in Deutschland*. Weimar 1877. (pp. 157) 8° cuius tamen labore ut ea res exhausta sit, multum abesse ostendit F r a n c . W e i n k a u f f in doctissime scripta de hoc libro censura in *Literaturzeitung*. Jahrg. 1878.

verecundae scriptae sunt et tantopere absunt ab oris obsecu-
tate et lascivia, ut singulis praefigi potuisset, quod in prologo
Nehemiae scripsit

*Nihil hic aut deforme, aut profanum, aut frivolum ;
Nihil, bonis quod effecturum est moribus,
Usquam reperietur. Quin omnis exulat
Hinc turpitudo verborumque obsecu-
nusquam hic aut lenoni, aut meretriculae, nusquam
Salacibus adolescentulis datur locus.*

quibus versibus vix dubium est quin poeta Eunuchum, Andriam
et Adelphos vellicaverit; quemadmodum Amphitruo, Miles glori-
osus et Phormio probabiliter carpuntur in Tobaei Prologo :

*Non hic amore demens adolescentulus
Pudenda coram iactabit criminis :
Nec fabulosus quispiam deus, viri
Mentitus formam, amantem falle coniugem :
Nec miles adversa ostentabit vulnera ;
Nec servus argento emunget senem. Nihil
Tale hic spectabitis, nihil
Obscoenum aut ludicrum ; verum sacram
Piamque vobis exhibebimus historiam.*

Eundem deinde lapidem, cum hic tum in aliis regionibus,
moverunt alii, quorum tanta est multitudo ut vel nomina eorum
longum sit eloqui. Alii quidem eandem ac Schonaeus ingressi sunt
viam; aliis vero placuit argumenta Dramatibus suis non magis
ex Sacra Scriptura petere quam ex profanis scriptoribus. In his fuit
Nicod. Frischlinus, qui quum censeret omnes Vergilianaes
Aeneidos libros esse tragicos aut certe instar tragediarum, coepit
aliquando meditari de singulis divini illius carminis libris in tra-
goedias redigendis, *) opinatus quippe eodem modo Euripidem

*) Hac de re ita scripsit in Praef. ad Didonem: *Tragicas esse cata-
strophas singulorum librorum, ex his, quae sequuntur, manifestum fit
omnibus. Nam etsi primus liber Comoediae videtur similior, quam Tragoediae,*

et Sophoclem suas ex Homero confecisse tragœdias, quo Caecilius, Actius, Ennius et alii sua composuissent apud Latinos dramata. Sed fortuna, qua Frischlinus usus est maxime adversa, impedivit quominus telam istam pertexeret, quam adeo tantum exorsus est editis duabus in hoc genere tragœdiis. Alteram eārum, quae, ex primo Aeneidos libro confecta, *Venus* inscribitur, absolvit Argentinae a. 1584, alteram, cui liber quartus praebuit argumentum et quae *Dido* inscripta est, iam tribus annis ante ediderat Tubingae. In utraque auctor id operae dedit, ut licet alio usus sit metri genere, phrasin Vergilianam retinuerit et, quantum fieri posset, nullum aliud verbum quaeasierit. Quo labore facile mihi quidem persuaderi patiar hoc effecisse Frischlinum ut primus et quartus liber Aeneidos melius intelligi possint a discipulis, et sic assecutum esse quod sibi in hoc scriptioris genere proposuisset. *)

(*si ad laetam catastrophen respicias*) tamen in aliis omnibus tristes sunt magnarum personarum exitus. Igitur secundus liber in fine mortem *Creusae* continet: tertius *Anchisae*, quartus *Didonis*, quintus *Palinuri*, sextus interitum *Murcelli*, septimus ante *Catalogum* recitat caedem *Galesi* et *Almonis*, octavus interitum *Caci*, nonus praeter occidionem *Nisi* et *Euryali*, etiam circa finem *Numani* casum exponit: decimus vero morte *Mezentii*, undecimus nece *Camillae*, duodecimus caede *Turni* finitur. Haec cogitatio eo me impulit, ut de *Virgiliana Aeneide* in *Tragoedias* redigenda iam olim meditari mecum cooperim. — Praeter Frischlinum fuerunt etiam alii, qui argumento ex *Aeneide* delibato tragœdias scripserunt. Quo referendi sunt:

Joh. *Lucienberg*, *Inclyta Aeneis* P. *Virgilii Maronis* poetarum optimi, in regiam tragico-comoediam, servatis ubique heroicis versibus, non minori industria quam labore concinne redacta. *Francof. ad M. 1576. 4.*

Mich. *Hospenius*, *Equus Troianus* sive de eversione Ilii. *Tragoedia* ex libro secundo *Aeneidos Virgilii*. *Argent. 1590.*

Th. *Cobenus*, *Troia, Tragoedia* ex libro secundo *Aeneidos Virgilii*. *Lipsiae 1593.*

*) Qualem docendi methodum in explicandis poetis secutus sit, his verbis declaravit ibidem: *Volo iuventutem exercere in mea schola Poetica,*

In reliquorum vero librorum argumentis, si ea suscepisset elaboranda, perquam dubium est utrum aequa ac in illis satis sibi aliisque fuisse facturus. Sed quidquid hac de re sit, hoc saltem edita Didone ostendit Frischlinus, historiam istius feminae sanequam aptissimam esse quae in tragoeiae formam redigeretur.

Attamen falsum sit opinari, Frischlinum primum fuisse qui Didonem fecerit tragoeiae argumentum; novimus enim tres saltem fuisse, et fortasse fuerunt plures, qui idem prius tentaverint, quorum lucubrationes his prodierunt titulis:

Dido. Tragoedia nova ex quatuor prioribus libris Aeneidos desumpta et Lovanii olim publice exhibita Authore Petre Ligneo Graveliniano. Adiectis postea in eosdem quatuor Virgilii libros ab eodem authore nonnullis annotatiunculis studiosae inventati non inutilibus. Antverpiae Apud Ioannem VVithagium. Anno 1559. 8o (*in fine:*) Acta publice Lovanii pridie nonas Maii 1550. in actu Licentiae Theologicae supradicti D. Davidis (Sexagii, sacrarum literarum Licentiati, Ecclesiaeque collegiae sancti Petri apud Lovanienses Canonic) cum summo frequentissimi auditorii applausu.

Dido. Tragoedia nova. Ad illustriss. heroem ac dominum, D. Guiliel-
lum, Auraicae principem, comitem Nassaviae, Cattorum, Buraniae, Ler-
dami, &c. Dynastam Bredae, et Yselsteni &c. Ordinis Velleris Aurei
equitem. Accessit ad eundem Epicedion in illustriss. dominum, D. Guiliel-
lum patrem suum, Nassaviae comitem &c. Per Aulum Gerardum
Dalanthum, Heusdanum. Antverpiae, ap. Ioannem Latium. M.D.LIX. 8o.

Dido. Tragoedia, de fuga et hospitio Aeneae Troiani, apud Didonem
Reginam Carthaginis: qua extraordinarii et errantes motus in vagis

ut primo ediscant Virgilii phrasin, et genus illud dicendi grandiloquum, ac numeris vinctum. Deinde volo illos haec eadem, quae edidicerunt, in scena recitare: ut non-solum memoria illorum crebro usu acuatur, sed etiam decori gestus et apta pronunciatio condeceatur. Volo denique animum accendi et excitari in tenera aetate, ut aliquando viri facti promptius et cordatus coram aliis, praesertim in coetibus et conventibus publicis, loquantur.

illicitisque amoribus, qui vix unquam bonos exitus sortiuntur, descripti sunt. In usum studiosae pubis ex Vergilii secundo, primo et quarto Aeneid. libris paraphrastice tractata historia et in Tragicae actionis formam, in Dania, Prussia, et Saxonia, ubi Auctor certis negotiis praefuit, animi gratia conscripta per Henricum Knauthium, Iuris utriusque Doctorem. Francof. Haered. Chr. Egenolphi. 1566. 8°.

His poetis, quos liceat appellare Tragicos recentes, nunc novus quidam accedet, id est, cuius labor adhuc latuit in Bibliothecarum tenebris manu scriptus, e quibus tamen mihi quidem visus est non omnino indignus qui tandem aliquando in lucem protraheretur. Hic scilicet, quum illi, praeter alia quae adhibuerunt artificia, multo labore heroicam poesin in aliud metrum transformaverint, hic, inquam, multo simpliciorem viam ingressus, ipsos Vergilii versus servavit longe maximam partem integros, hic illic tamen aliquantum mutatos: quibus quum paucos tantum de suo interponere necesse habuerit, sic varias dialogi partes, in quibus Vergilius personas suas introducit colloquentes, ita inter se connexuit, ut non dubium sit quin haec tragedia, si in scena agatur, bene sit processura, possitque vel lecta aliquid conferre quo eam partem Aeneidos melius intelligent discipuli. *)

Ad hunc modum igitur quum dispositum sit hoc opusculum, cui Auctor ipse titulum dare neglexit, optime mihi quidem videatur potuisse inscribi: *Dido. Tragoedia, ex segmentis priorum librorum Aeneidos composita*; neque enim assentior Meinardo

*) Eiusdem argumenti tragediam ineditam, sed ab hac quam tractamus diversam, utpote nec Actibus distinctam et alio metri genere scriptam, possidet Biblioteca Leidensis, quae a Geelio in Catalogo librorum manuscriptorum p. 189. his verbis memoratur:

„P. Cunaei autographa Tragoedia Dido. Constat 900 [l. 875.] versibus cum Choro. Personae: Dido, Anna, Iuno, Venus, Iarbas, Iupiter, Mercurius, Aeneas, Sychaei umbra, Satellites. — E Legato Cunaeorum. Volumen 22 foliorum in Quarto, gerens numerum 7.”

Tydemanno, qui hunc Codicem aliquando possedit, cuius manu in prima pagina scriptum exstat: *Dido: Tragoedia, Cento Virgilianus: sive Virgilius Tragicus*; hanc quippe denominationem equidem huic opusculo non concedendam esse existimo. Centonum enim, quales ex antiquitate habemus ab Ausonio, Faltonia Proba aliisque confectos, eam naturam esse novimus, ut versus alii, nisi Vergiliani, omnino non admittantur; et quomodo hos connecti oporteat, his verbis praecepit Ausonius in Praef. ad Centonem nuptialem, quem ad Paulum suum misit: *Si pateris, inquit, ut doceam docendus ipse, cento quid sit, absolvam.* Variis de locis sensibusque diversis quaedam carminis structura solidatur: in unum versum ut coeant aut caesi duo, aut unus et sequens cum medio. Nam duos iunctim locare, ineptum est: et tres una serie, merae nugae. Huic igitur opusculo non convenire nomen Centonis, non necesse est ut multis ostendam, quum eius naturam plane diversam esse satis appareat cum ex pluribus versibus Vergilii una serie continuatis, tum ex iis quos Auctor de suo interposuit.

Si quis vero ex iis quae dicta sunt, nondum intellexerit, quae sit proprietas Centonum, eum delegamus ad opusculum a. 1867 a nobis editum, quod inscriptum est: *De Ecclesia. Anonymi Cento Vergilianus ineditus. Ex apographo Codicis Salmasiani, quod est in Bibliotheca Leidensi inter Codd. MSS. Vossianos*, cuius carminis, quod veram Centonis naturam refert, ita paravimus editionem, ut, quod textus repreäsentat, idem uno tenore legi possit ex diversis Vergilii versibus in infima pagina a me positis. Ex ipso utique adspectu non dubito quin appareat quam admirabili Vergilianorum versuum cognitione, quamque parata eos undique conquirendos connectendi arte opus sit poetae qui Centonem fabricari conetur. Ceterum quid istiusmodi poetae liceat aut non liceat mutare in verbis Vergilii, uberius exposuit Iul. Roscius Hortinus in Epist. ad adolescentes Capilupos, quae legitur sub finem libri *Virgilio-Centones auctorum notae optimae antiquorum et recentium* ed. Henr. Meibomio, Helmaestadii 1597.

Sed redeo ad praesens opusculum, ut paucis exponam quomodo rem suam egerit opifex.

Miserrimam Didonis historiam, quae satis nota est, Tragicus noster in quinque Actus divisit, quorum singulorum hoc est

A R G U M E N T U M :

I. Dum Venus, a Iove interrogata quam ob rem doleret, Aeneae sui Troianorumque causam agit, quod ira Iunonis ab Italia averterentur, et Iupiter spe felicis posteritatis potentiaeque Romanorum dolorem filiae consolatur (1—74), Aeneas, in Libyam appulsus, cum Achate, locorum ignarus, explorat novam regionem. Quibus quum obviam sese paeberet Venus in speciem venatricis ornata, naves dispersas salvas esse nuntiat ostenditque non procul illinc abesse Carthaginem; quo ut gressus suos dirigant hortatur filium, qui tum demum quum abierat matrem suam agnoscit (75—184). Ambo mox urbem ingressi vident socios salvos, in iisque Ilioneum Reginae supplicantem ut novos advenas cum rege suo servare velit; cui Dido et hunc et reliquos omnes benigne exceptum iri promittit. Interim Aeneas, qui loquentes audiverat, sed a nullo visus quippe matris beneficio nebula cinctus, hortatu Achatis in lucem prodit et Reginae gratum testatur animum quod promisisset hospitium. Haec autem primo viri adspectu obstupescit, mox eius amore inflammatur (185—273).

II. Dido amore Aeneae insaniens animi morbum sorori aperit, eiusque consilium secuta ad nuptias animum adiicit (274—323). Ergo hospitem hortatur ut urbem a se conditam inspiciat, et deinde fata, quae passus esset, sibi enarret. Quod utrumque quum fecisset Aeneas, invitatur a Didone ut secum suis tectis succurrere velit (324—541).

III. Tum Iuno, quo facilius Aeneam ab Italia averteret, agit cum Venere, ut eius bona cum venia liceat Aeneae Didonem uxorem ducere; quoque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblataram ostendit: quod approbatur a Venere (542—576). Postridie Aeneas et Dido cum magna manu venatum eunt. Ibi, omnibus iam praedae intentis, Iuno subitam immisit tempestatem. Comites alius alio diffugiunt; Aeneas et Dido in idem antrum convenient ibique infaustis ominibus iunguntur (577—605). Venus tamen, quod neque Iunonio hospitio neque muliebri

inconstantiae satis fidebat, soproto in Idaliae lucis Ascanio, qui a navibus in convivium arcessebatur, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus et oscula latenter Reginae amorem inspirat Aeneae (606—648).

IV. Aeneas dum amore Didus tenetur, iam hic sibi partam requiem ratus, iubet socios subducere classem et novam sedem portis tueri et propugnaculis. Sed mox quum Mercurius ad eum missus mandasset ut relicta Africa in Italiam navigaret, Iovis imperio obsecutus quaecunque ad navigationem essent necessaria, clam per socios parari iubet (649-697). At Dido, ubi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, graviter cum Aenea expostulat, eumque precibus et lacrimis ab incepto revocare conatur. Omnia interim ad fugam parata esse nuntiat Achates (698—795). Tandem quoque per sororem id saltem impetrare tentat Dido, ut Aeneas aliquantis per moretur: quam tamen celat quod animo meditabatur (796—834).

V. Quum vero Aeneas, iterum in somnis a Mercurio admonitus, intempesta nocte ancoras solvisset, et Anna omnes suas preces frustra effusas esse nuntiasset, Dido decrevit mori; quod tamen dissimulans mandat sorori ut in interiore aedium parte ingentem pyram extruat eique imponat arma Aeneae et exuvias omnes: Velle se, a Massylae gentis sacerdote edoctam, quo se solveret amore, magicum parare sacrum (835-887). Deliberanti quid faceret, quae spretis prioribus procis nunc ipsa ab Aenea relicta esset, Barce, Sychaei nutrix, nuntiat Troianos mane in altum avectos. Tum recrudescente dolore furens, Dido alegata Barce Aeneam diris devovet, et toro incumbens necem sibi consciscit. Sero accurrit Anna, quae extrellum morientis halitum legens, Iovem obtestatur ut invisam Troianorum gentem evertat (888—995).

Peracta fabula in scenam procedit omnis histrionum chorus, qui appellari solet *GRXX*; quod nomen iam a Plauto (Casin. prol. 22) et Terentio (Phorm. prol. 33) hac in re usurpatum est. Ex his unus, omnium reliquorum nomine, Spectatores paucis alloquitur.

De auctore huius tragœdiae nihil habeo quod dicam, quum nec aliunde nomen eius cognoscatur, nec in fronte Codicis adscriptum sit. Fieri tamen potest ut aliis aliquando, qui harum rerum periti sunt, si inquirere velint, hoc detegere contingat ex scriptura, quae medium saeculi XVII partem redolere videtur. Pro

autographo enim hunc Codicem habendum esse licet suspicari ex pluribus, quae hic illic factae sunt, lituris et transpositionibus aliquisque correctionibus, quae admodum frequentes sunt. Nihilominus tamen his non effectum est, ut omnia correcta sint in quibus contra prosodiam peccatum est; ex qua re appetit auctorem operi suo extremam, quae dicitur, non admovisse manum.

Istud igitur incerti auctoris autographum quum ante duodecim fere annos examinandum sumpsisset ex Bibliotheca Leidensi, in quam non diu ante fuerat illatum ex auctione librorum Tydemanni filii (1865) et nunc numerum gerit XVIII. 739. confeci mihi, quo melius eam rem explorarem, Apographum; quod deinde tamen mihi in aliis rebus apparandis occupato iacuit intactum. Id vero, quum censerem non ea sorte dignum esse ut mox in vicum deferretur vendentem tus et odores, hisce diebus — imperata ad eam rem venia a Viro Doctissimo Du Rieu, cui praefec-
turam Bibliothecae nuper mandatam esse ex animo gratulor — istud igitur Apographum nunc cum brevi Annotatione, qua loci in Aeneide indicarentur, typis excludendum curavi. Volebam scilicet, quod non abs re fore opinabar, aliquid habere paratum, quod munusculi instar offerrem amicis, ubi eos hortaturus essem ut ad celebrandam Societatis nostrae festivitatem semisaecularem frequentes Leidam convenire vellent. Quibus si hoc, quantulum-
cunque sit, non omnino displicerit, non erit quod meae me poeniteat operae.

DIDO.

TRAGOEDIA.

DRAMATIS PERSONAE.

IUPITER.

VENUS.

AENEAS.

ACHATES.

ILIONEUS.

DIDO.

ANNA.

IUNO.

CUPIDO.

MERCURIUS.

BARCE, nutrix Sychaei.

VENATORS, personae mutae.

ACTUS PRIMUS. SCENA PRIMA.

Iupiter. Venus.

*Quis haec, laeta Venus, tantus tibi nubila luctus
Conciliat? quae causa oculos moerore serenos
Offuscat, lacrimisque sinum complevit abortis?
Eloquere et tantas genitori edissere curas.*

VENUS.

5 *Divorum genitor*, qui res hominumque deumque
Aeternis regis imperiis, et fulmine terres,
Quid meus Aeneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere, quibus, tot funera passis;
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?

10 Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni dictione tenerent,
Pollicitus, quae te, genitor, sententia vertit?
Hoc equidem occasum Troiae tristesque ruinas

15 Solabar, fatis contraria fata rependens;
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur. Quem das finem, rex magne, laborum?

Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
 Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
 20 Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi,
 Unde per ora novem vasto cum murmure montis
 It mare proruptum et pelago premit arva sonanti.
 Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
 Teucrorum, et genti nomen dedit armaque fixit
 25 Troia: nunc placida compostus pace quiescit.
 Nos, tua progenies, coeli quibus adnus arcem,
 Navibus, infandum! amissis, unius ob iram
 Prodimus atque Italica longe disiungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptris reponis?

IUPITER.

30 Parce metu, Cytherea, manent immota tuorum
 Fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
 Moenia, sublimemque feres ad sidera coeli
 Magnanimum Aenean; neque me sententia vertit.
 Hic tibi — fabor enim, quando haec te cura remordet,
 35 Longius et volvens fatorum arcana movebo —
 Bellum ingens geret Italia populosque feroce
 Contundet, moresque viris et moenia ponet,
 Tertia dum Latio regnantem viderit aestas,
 Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
 40 At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 Additur, — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
 Triginta magnos volvendis mensibus orbis
 Imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
 Transferet, et longam multa vi munit Albam.
 45 Hic iam ter centum totos regnabitur annos
 Gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.

Inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
 Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
 50 Moenia, Romanosque suo de nomine dicet.
 His ego nec metas rerum nec tempora pono ;
 Imperium sine fine dedi. Quin aspera Iuno,
 Quae mare nunc terrasque metu coelumque fatigat,
 Consilia in melius referet, mecumque fovebit
 55 Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
 Sic placitum. Veniet lustris labentibus aetas,
 Cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
 Servitio premet ac victis dominabitur Argis.
 Nasceretur pulchra Troianus origine Caesar .
 60 Imperium Oceano , famam qui terminet astris,
 Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
 Hunc tu olim coelo , spoliis Orientis onustum ,
 Accipies secura ; vocabitur hic quoque votis.
 Aspera tum positis mitescent saecula bellis ;
 65 Cana Fides , et Vesta , Remo cum fratre Quirinus ,
 Iura dabunt ; dirae ferro et compagibus artis
 Claudentur Belli portae ; Furor impius intus
 Saeva sedens super arma et centum vinctus aenis
 Post tergum nodis fremet horridus ore cruento.
 70 Interea et Maia genitum mittemus ab alto ,
 Ut terrae, utque novae pateant Carthaginis arces
 Hospitio Teucris, ne fati nescia Dido
 Finibus expellat, verum regina quietum
 Accipiat Teucris animum mentemque benignam.

ACTUS PRIMUS. SCENA SECUNDA.

Aeneas. Achates. Venus.

75 Nunc quoniam lux alma data est, exire locosque
 Explorare novos, quas vento accessimus oras,
 Qui teneant (nam inculta vides) hominesne feraene,
 Quaerere constituo, sociisque exacta referre.
 Classem in convexum nemorum sub rupe cavata
 80 Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
 Duxi; teque uno gradiar comitatus, Achates.

ACHATES.

*Sit felix faustumque et non sine numine Divum
 Huc pepulisse rates salvasque egisse carinas.
 Atque utinam Divorum aliquis, quem tristia tangunt
 85 Dardanidum fata et tanti sine fine labores,
 Dispersas dignetur et huc compellere naves
 Et tuto laetam coniungat litore classem!*
*Sed quae, nate Dea, dubiam hic properare per umbram
 Est visa atque errans celeres intendere gressus,*
 90 *Virginis os habitumque gerens et virginis arma,
 Spartanae, vel qualis equos Threissa fatigat
 Harpalyce volucremque fuga praevertitur Hebrum?
 Namque humeris de more habilem suspenderat arcum
 Venatrix, dedit ecce comam diffundere ventis,
 95 Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.*
Adgreditur.

VENUS.

*Vos o iuvenes, monstrate, mearum
 Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
 Succinctam pharetra et maculosae tegmine lyncis,*

Aut spumantis apri cursum clamore prementem.

AENEAS.

100 Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O, quam te memorem, virgo? namque haud tibi vultus.
Mortalis, nec vox hominem sonat; o, dea certe;
An Phoebi soror? an Nympharum sanguinis una?
Sis felix, nostrumque leves, quaecunque, laborem,
105 Et, quo sub coelo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas; ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc vastis et fluctibus acti:
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
Eloquere.

VENUS.

Haud equidem tali me dignor honore;
110 Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem;
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
115 Germanum fugiens. Longa est iniuria, longae
Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniunx Sychaeus erat, ditissimus agri
Phoenicum, et magno miserae dilectus amore,
Cui pater intactam dederat, primisque iugarat.
120 Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor. Ille Sychaeum
Impius ante aras atque auri caecus amore
Clam ferro incautum superat, securus amorum
125 Germanae; factumque diu celavit, et aegram,
Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.

Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Coniugis, ora modis attollens pallida miris;
 Crudeles aras triaectaque pectora ferro
 130 Nudavit, caecumque domus scelus omne retexit.
 Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
 Auxiliumque viae veteres tellure recludit
 Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
 His commota fugam Dido sociosque parabat.
 135 Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
 Aut metus acer erat; naves, quae forte paratae,
 Corripiunt, onerantque auro. Portantur avari
 Pygmalionis opes pelago; dux femina facti.
 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernis
 140 Moenia surgentemque novae Carthaginis arcem,
 Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
 Taurino quantum possent circumdare tergo.
 Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris,
 Quove tenetis iter, *quidve his vos detinet oris?*

AENEAS.

145 O Dea, si prima repetens ab origine pergam,
 Et vacet annales nostrorum audire laborum,
 Ante diem clauso componet Vesper Olympo.
 Nos Troia antiqua, (si vestras forte per aures
 Troiae nomen iit) diversa per aequora vectos
 150 Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
 Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates
 Classe veho mecum, fama super aethera notus.
 Italiam quaero patriam et genus ab Iove summo.
 Bis denis Phrygium concendi navibus aequor,
 155 Matre dea monstrante viam, data fata secutus;
 Vix septem convulsae undis Euroque supersunt.

Ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus, *terraque marique.*

VENUS.

Quisquis es, haud, credo, invisus coelestibus auras
160 Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios classemque relatam
Nuntio et in tutum versis aquilonibus actam,
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
165 Aspice bis senos laetantes agmine cycnos,
Aetheria quos lapsa plaga Iovis ales aperto
Turbabat coelo, nunc terras ordine longo
Aut capere aut captas iam despectare videntur:
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
170 Et coetu cinxere polum cantusque dedere,
Haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, et, qua te dicit via, dirige gressum.

ACHATES.

O quantos decoris plus quam mortalis honores,
175 *Quos video vultus!* Rosea cervice refusit,
Ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
Spiravere, pedes vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit dea.

AENEAS.

Hanc ego matrem
Agnosco et ficto fallaces numine vultus.
180 Quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis
Ludis imaginibus? cur dextrae iungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Sed rapiamus iter, nobis qua semita monstrat.
Haud dubium nostris adspirant numina coeptis.

ACTUS PRIMUS. SCENA TERTIA.

Ilioneus. Dido. Aeneas. Achates.

185 O Regina, novam cui condere Iuppiter urbem
 Iustitiaque dedit gentes frenare superbas,
 Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
 Oramus: prohibe infandos a navibus ignes,
 Parce pio generi, et propius res adspice nostras.

190 Non nos aut ferro Libycos populare Penates
 Venimus, aut raptas ad litora vertere praedas;
 Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
 Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
 Terra antiqua, potens armis atque ubere glebae;

195 Oenotri coluere viri; nunc fama, minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 Huc cursus fuit:
 Cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion
 In vada caeca tulit, penitusque procacibus austris
 200 Perque undas, superante salo, perque invia saxa
 Dispulit; huc pauci vestris adnavimus oris.

Quod genus hoc hominum? quaeve hunc tam barbara morem
 Permittit patria? hospitio prohibemur arenae;
 Bella ciente, primaque vetant consistere terra.

205 Si genus humanum et mortalia temnitis arma,
 At sperate deos memores fandi atque nefandi.
 Rex erat Aeneas nobis, quo iustior alter
 Nec pietate fuit, nec bello maior et armis.
 Quem si fata virum servant, si vescitur aura

210 Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris,
 Non metus, officio ne te certasse priorem

Poeniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes
 Arvaque, Troianoque a sanguine clarus Acestes.
 Quassatam ventis liceat subducere classem

215 Et silvis aptare trabes et stringere remos,
 Si datur Italiam, sociis et rege recepto,
 Tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus;
 Sin absumpta salus, et te, pater optime Teucrum,
 Pontus habet Libyae, nec spes iam restat Iuli,
 220 At freta Sicaniae saltem sedesque paratas,
 Unde huc advecti, regemque petamus Acesten.

DIDO.

Solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
 Res dura et regni novitas me talia cogunt
 Moliri, et late fines custode tueri.

225 Quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem
 Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?
 Non obtunsa adeo gestamus pectora Poeni,
 Nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
 Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,
 230 Sive Erycis fines regemque optatis Acesten,
 Auxilio tutos dimittam, opibusque iuvabo.

Vultis et his mecum pariter considere regnis:
 Urbem quam statuo, vestra est: subducite naves;
 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

235 Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem
 Adforet Aeneas! Evidem per litora certos
 Dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
 Si quibus eiectus silvis aut urbibus errat.

ACHATES.

Nate Dea, quae nunc animo sententia surgit?
 240 Omnia tuta vides, classem sociosque receptos.

Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum; dictis respondent cetera matris.

AENEAS.

*Alloquar. O Reginas, palam, quem quaeritis, adsum,
Troius Aeneas, Libycis eruptus ab undis.*

245 O sola infandos Troiae miserata labores,
Quae nos, reliquias Danaum, terraque marisque
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo, socias, grates persolvere dignas
Non opis est nostrae, Dido, nec quidquid ubique est
250 Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Usquam iustitia est et mens sibi conscientia recti,
Praemia digna ferant. — Quae te tam laeta tulerunt
Saecula? qui tanti talem genuere parentes?
255 In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet,
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

DIDO.

Quis te, nate Dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quae vis immanibus ad�icat oris?
260 Tune ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli; genitor tum Belus opimam
265 Vastabat Cyprum, et victor dictione tenebat.
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troiana nomenque tuum regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.

270 Quare agite, o tectis, iuvenes, succedite nostris.
 Me quoque per multos similis fortuna labores
 Iactatam hac demum voluit consistere terra.
 Non ignara mali miseris succurrere disco.

ACTUS SECUNDUS. SCENA PRIMA.

Dido. Anna.

Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent !
 275 Quis novus hic nostris successit sedibus hospes,
 Quem sese ore ferens, quam forti pectore et armis !
 Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum :
 Degeneres animos timor arguit. Heu, quibus ille
 Iactatus fatis ! quae bella exhausta canebat !
 280 Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
 Ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
 Postquam primus amor deceptam morte fefellit ;
 Si non pertaesum thalami taedaeque fuisset,
 Huic uni forsan potui succumbere culpae.
 285 Anna, fatebor enim, miseri post fata Sychaei
 Coniugis et sparsos fraterna caede Penates,
 Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
 Impulit. Agnosco veteris vestigia flammae.
 Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
 290 Vel Pater Omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
 Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
 Ante, Pudor, quam te violo, aut tua iura resolvo.
 Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
 Abstulit ; ille habeat secum servetque sepulchro
 295 *Incolumes.*

ANNA.

O luce magis dilecta sorori,
 Solane perpetua moerens carpere iuventa,
 Nec dulces natos, Veneris nec praemia noris?
 Id cinerem aut Manes credis curare sepultos?
 Esto: aegram nulli quondam flexere mariti,
 300 Non Libyae, non ante Tyro; despectus Iarbas
 Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
 Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
 Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?
 Hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello,
 305 Et Numidae infreni cingunt et inhospita Syrtis;
 Hinc deserta siti regio; lateque furentes
 Barcaci. Quid bella Tyro surgentia dicam
 Germanique minas?
 Dis equidem auspiciis reor et Iunone secunda
 310 Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
 Quam tu urbem, soror, hanc cernes, quae surgere regna
 Coniugio tali! Teucrum comitantibus armis
 Punica se quantis attollet gloria rebus!
 Tu modo posce deos veniam, sacrisque litatis
 315 Indulge hospitio, causasque innecte morandi,
 Dum pelago desaevit hiems et aquosus Orion,
 Quassataeque rates, dum non tractabile coelum.
Ecce tibi Aeneas, praeclara in luce refulgens,
 Os humerosque deo similis; certe ipsa decoram
 320 Caesariem nato genetrix lumenque iuventae
 Purpureum et laetos oculis adflavit honores:
 Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
 Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.

ACTUS SECUNDUS. SCENA ALTERA.

Dido. Aeneas.

*Nate Dea, quae visa tibi mea moenia? qualis*325 *Urbs nova, parta quies Tyriis, regnumque repertum?*

AENEAS.

*Obstupui, Regina, ubi tot miracula vidi,**Miratus moles, tantas Carthaginis arces,**Miratus portas strepitumque et strata viarum.**Instant ardentes Tyrii; pars ducere muros,*330 *Molirique arcem et manibus subvolvere saxa;**Pars optare locum tecto et concludere sulco.**Iura magistratusque legunt sanctumque senatum,**Hic portus alii effodiunt; hic alta theatri**Fundamenta locant alii, immanesque columnas*335 *Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.**Qualis apes aestate nova per florea rura**Exercet sub sole labor, cum gentis adultos**Educunt fetus, aut cum liquentia mella**Stipant et dulci distendunt nectare cellas.*340 *O fortunati, quorum iam moenia surgunt!*

DIDO.

*Nunc age, et a prima dic, hospes, origine nobis**Insidias tantas Danaum, casusque tuorum,**Erroresque tuos; nam te iam septima portat**Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.*

AENEAS.

345 *Infandum, Regina, iubes renovare dolorem.**Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,**Incipiam.*

Fracti bello fatisque repulsi
 Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
 Instar montis equum divina Palladis arte
 350 Aedificant, sectaque intexunt abiete costas;
 Votum pro reditu simulant; ea fama vagatur.
 Huc delecta virum sortiti corpora furtim
 Includunt caeco lateri, penitusque cavernas
 Ingentes uterumque armato milite complent.
 355 Est in conspectu Tenedos, notissima fama
 Insula, dives opum, Priami dum regna manebant,
 Nunc tantum sinus et statio male fida carinis;
 Huc se proiecti deserto in litore condunt.
 Nos abiisse rati et vento petuisse Mycenas,
 360 Dividimus muros et moenia pandimus urbis.
 Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
 Subiiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
 Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
 Feta armis.
 365 Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 Incipit et dono divum gratissima serpit.
 In somnis, ecce, ante oculos moestissimus Hector
 Visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 Raptatus bigis ut quondam aterque cruento
 370 Pulvere, perque pedes traiectus lora tumentes.
 Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli,
 Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes!
 Squalentem barbam et concretos sanguine crines
 375 Vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 Accepit patrios. Ulro flens ipse videbar
 Compellare virum et moestas expromere voces.

Ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
 380 „Heu fuge, nate Dea, teque his" ait „eripe flammis.
 „Hostis habet muros; ruit alta a culmine Troia.
 „Sat patriae Priamoque datum: si Pergama dextra
 „Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 „Sacra suosque tibi commendat Troia Penates;
 385 „Hos cape fatorum comites, his moenia quaere,
 „Magna pererrato statues quae denique ponto".
 Sic ait, et manibus vittas Vestamque potentem
 Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
 Diverso interea miscentur moenia luctu,
 390 Et magis atque magis, quamquam secreta parentis
 Anchisae domus arboribusque obiecta recessit,
 Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
 Excitor somno, et summi fastigia tecti
 Ascensu supero, atque arrectis auribus adsto.
 395 Tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt
 Insidiae. Iam Deiphobi dedit ampla ruinam
 Vulcano superante domus, iam proximus ardet
 Ucalegon; Sigea igni freta lata reluent.
 Exoritur clamorque virum clangorque tubarum.
 400 Arma amens capio; nec sat rationis in armis;
 Sed glomerare manum bello et concurrere in arcem
 Cum sociis ardent animi; furor iraque mentem
 Praecipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.
 Una salus victis, nullam sperare salutem.
 405 Per tela, per hostes
 Vadimus haud dubiam in mortem, mediaeque tenemus
 Urbis iter; nox atra cava circumvolat umbra.
 Quis cladem illius noctis, quis funera fando

Explicit, aut possit lacrimis aequare labores ?

410 Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos ;
 Plurima perque vias sternuntur inertia passim
 Corpora perque domos et religiosa deorum
 Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri.
 Protinus ad sedes Priami clamore vocamur.

415 Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam.
 Bella forent, nulli tota morerentur in urbe,
 Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentes
 Cernimus obsessumque acta testudine limen.
 Instat vi patria Pyrrhus ; nec claustra, neque ipsi

420 Custodes sufferre valent ; labat ariete crebro
 Ianua, et emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi : rumpunt aditus, primosque trucidant
 Immissi Danai, et late loca milite compleunt.

Forsitan et, Priami fuerint quae fata, requiras.

425 Urbis uti captae casum, convulsaque vidit
 Limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 Arma diu senior desueta trementibus aevo
 Circundat nequicquam humeris, et inutile ferrum
 Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.

430 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 Unus natorum Priami, per tela, per hostes
 Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat
 Saucius. Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
 Insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta.

435 Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
 Hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 Non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit :
 „At tibi pro scelere" exclamat „pro talibus ausis,

440 „Di, si qua est coelo pietas, quae talia curet,
 „Persolvant grates dignas et praemia reddant
 „Debita, qui nati coram me cernere letum
 „Fecisti et patrios foedasti funere vultus.”
 Sic fatus senior, telumque imbelli sine ictu

445 Coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
 Et summo clipei nequicquam umbone pependit.
 Cui Pyrrhus: „Referes ergo haec et nuntius ibis
 „Pelidae genitori; illi mea tristia facta
 „Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

450 „Nunc morere”. Hoc dicens altaria ad ipsa trementem
 Traxit et in multo lapsantem sanguine nati,
 Implicuitque comam laeva, dextraque coruscum
 Extulit ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
 At me tum primum saevus circumstetit horror.

455 Obstupui. Subiit cari genitoris imago,
 Ut regem aequaevum crudeli vulnere vidi
 Vitam exhalantem; subiit deserta Creusa,
 Et direpta domus, et parvi casus Iuli.
 Tum vero omne mihi visum considere in ignes

460 Ilium et ex imo verti Neptunia Troia.
 Atque ubi iam patriae perventum ad limina sedis
 Antiquasque domos, genitorem tollere in altos
 Optabam primum montes, primumque petebam.
 „Eia age, care pater, cervici imponere nostrae;

465 „Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit;
 „Quo res cunque cadent, unum et commune periculum,
 „Una salus ambobus erit. Mihi parvus Iulus
 „Sit comes, et longe servet vestigia coniunx.”
 Haec fatus, latos humeros subiectaque colla

470 Veste super fulvique insternor pelle leonis,

Succedoque oneri : dextrae se parvus Iulus
 Implicit sequiturque patrem non passibus aequis ;
 Pone subit coniunx. Ferimur per opaca locorum.
 Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
 475 Confusam eripuit mentem. Namque avia cursu
 Dum sequor et nota excedo regione viarum ,
 Heu ! misero coniunx fatone erecta Creusa
 Substitit , erravitne via , seu lassa resedit ,
 Incertum ; nec post oculis est reddit a nostris.
 480 Nec prius amissam respexi animumve reflexi ,
 Quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam
 Venimus ; hic demum collectis omnibus una
 Defuit , et comites natumque virumque fecellit.
 Qua gressum extuleram , repeto , et vestigia retro
 485 Observata sequor per noctem et lumine lustro.
 Ausus quin etiam voces iactare per umbram ,
 Implevi clamore vias , moestusque Creusam
 Nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.
 Quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
 490 Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
 Visa mihi ante oculos et nota maior imago.
 Obstupui , steteruntque comae et vox faucibus haesit.
 Tum sic affari et curas his demere dictis :
 „Quid tantum insano iuvat indulgere dolori ,
 495 „O dulcis coniunx ? non haec sine numine divom
 „Eveniunt ; nec te hinc comitem portare Creusam
 „Fas aut ille sinit superi regnator Olympi.
 „Longa tibi exsilia , et vastum maris aequor arandum.
 „Et terram Hesperiam venies , ubi Lydius arva
 500 „Inter opima virum leni fluit agmine Thybris :
 „Illic r̄es laetae regnumque et regia coniunx

„Parta tibi. Lacrimas dilectae pelle Creusae.
 „Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas
 „Aspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo,
 505 „Dardanis, et divae Veneris nurus;
 „Sed me magna deum Genetrix his detinet oris.
 „Iamque vale, et nati serva communis amorem.”
 Haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem
 Dicere deseruit, tenuesque recessit in auras.
 510 Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
 Ter frustra comprensa manus effugit imago,
 Par levibus ventis volucrique simillima somno.
 Sic demum socios consumpta nocte reviso.
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 515 Invenio admirans numerum, matresque, virosque,
 Collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
 Undique convenere, animis opibusque parati,
 In quascunque velim pelago deducere terras.
 Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 520 Ducebatque diem, Danaique obsessa tenebant
 Limina portarum, nec spes opis ulla dabatur:
 Cessi et sublato montes genitore petivi.
 Postquam res Asiae Priamique evertere gentem
 Immeritam visum Superis, ceciditque superbum
 525 Ilium et omnis humo fumat Neptunia Troia,
 Diversa exsilia et desertas quaerere terras
 Auguriis agimur divom, classeisque sub ipsa
 Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae,
 Incerti, quo fata ferant, ubi sistere detur,
 530 Contra himusque viros. Vix prima incepérat aëstas
 Et pater Anchises dare fatis vela iubebat.
Quid tibi nunc varios casus, discrimina fando

Expediam ? luctus Polydori et tristia fata ,
Diram Harpyiarum rabiem , vatemque Celaenon ,
 535 *Horrendam canibus Scyllam , saevamque Charybdin ?*
Hoc satis est , vidi Polyphemum , Aetnaeque cavernas ,
Aetnaeos fratres , coelo capita alta ferentes .
Hinc me digressum vestris deus appulit oris .

DIDO.

Quod felix faustumque siet , nunc ponere luctus
 540 *Sit satius , nostrisque animo succurrere tectis .*
Et meliora tuis adspirent Numina coeptis !

ACTUS TERTIUS. SCENA PRIMA.

I u n o. V e n u s.

Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis
 Tuque puerque tuus ; magnum et memorabile numen ,
 Una dolo divom si femina victa duorum est .
 545 Nec me adeo fallit , veritam te moenia nostra
 Suspectas habuisse domos Carthaginis altae .
 Sed quis erit modus , aut quo nunc certamina tanta ?
 Quin potius pacem aeternam pactosque hymenaeos
 Exercemus ? habes , tota quod mente petisti :
 550 Ardet amans Dido traxitque per ossa furorem .
 Communem hunc ergo populum paribusque regamus
 Auspiciis ; liceat Phrygio servire marito ,
 Dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae .

VENUS.

O felix Regina deum , quis talia demens
 555 *Abnuat , aut tecum malit contendere bello ?*

Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur.
 Sed fatis incerta feror, si Iuppiter unam
 Esse velit Tyriis urbem Troiaque profectis,
 Miscerive probet populos, aut foedera iungi.

560 Tu coniunx ; tibi fas animum tentare precando.
 Perge ; sequare.

IUNO.

Mecum erit iste labor. Nunc qua ratione, quod instat,
 Confieri possit, paucis, adverte, docebo.
 Venatum Aeneas unaque miserrima Dido

565 In nemus ire parant, *cinctumque indagine silvas.*
 His ego nigrantem commixta grandine nimbum,
 Dum trepidant alae, *saltus et vocibus implent*,
 Desuper infundam, et tonitru coelum omne ciebo.
 Diffugient comites et nocte tegentur opaca:
 570 Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
 Devenient. Adero, et, tua si mihi certa voluntas,
 Connubio iungam stabili propriamque dicabo ;
 Hic hymenaeus erit.

VENUS.

Praeclarum, o Regia coniunx,
Inventum facinus ; volisque optanda dedisti.
 575 *Iuppiter adspiret coeptis nostroque labori,*
Et reddit stabili et nunquam resolubile vinclum !

ACTUS TERTIUS. SCENA SECUNDA.

Ilioneus. Venatores.

Hac, Iuvenes, hac ferte via, quae lustra requirunt,
Retia rara, plagas, lato venabula ferro.

Oceanum dudum surgens Aurora reliquit.

580 Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum exspectant, ostroque insignis et auro
Stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit.
*Vos ruite interea et saltus indagine late
Cingite; Massylique equites et odora canum vis*
 585 *Observent tacito rapidarum lustra ferarum.*
 Ecce ferae, saxi deiectae vertice, caprae
Decurrere iugis; illa de parte patentes
Transmittunt cursu campos atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant montesque relinquunt.

590 *Adsunt heu socii procul hinc. Paulo ante videbar
Haud dubias virides voces audire per umbras.
Ferte gradus, et qua ducit via facta sequamur.*

ACTUS TERTIUS. SCENA TERTIA.

Aeneas. Dido. Achates.

*Effugere plagas cervi, Regina, feraeque
Indomitae. — Sed quo socii dilapsi et Achates?*

DIDO.

595 Ecce venit.

ACHATES.

*Rapido per densa per avia cursu
Te sequor incassum quo nunc molimine tandem.*

AENEAS.

Quid puer Ascanius?

ACHATES.

*Mediis in vallibus acri
Gaudet equo, iamque hos cursu, iam praeterit illos,*

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
 600 Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
 Ecce autem magno misceri murmure coelum
 Incipit; insequitur commixta grandine nimbus;
 Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether.

AENEAS.

Diffugite, o socii, tempestatiique latebras
 605 *Quaerite! Sed vestras sequar, o Regina.*

DIDO.

Ruamus.

ACTUS TERTIUS. SCENA QUARTA.

Cupido sub forma Ascanii.

Ascanium, Spectatores, quem creditis, haud sum.
Illum spectatis, magnum qui subiicit orbem,
Quique horrenda domat coelorum numina ferro.
Hoc me sub vultu voluit mea necere fraudem
 610 *Mater et incautam mentita fallere forma.*
„Nate, meae vires” inquit „mea magna potestas,
„Nate, patris summi qui tela Typhoia temnis,
„Ad te configio et supplex tua numina posco.
„Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
 615 *„Litora iactetur odiis Iunonis iniquae,*
„Nota tibi, et nostro doluisti saepe dolore.
„Hunc Phoenissa tenet Dido blandisque moratur
„Vocibus; et vereor, quo se Iunonia vertant
„Hospitia; haud tanto cessabit cardine rerum.
 620 *„Quocirca capere ante dolis et cingere flamma*

„Reginam meditor, ne quo se numine mutet,
 „Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.
 „Tu faciem Ascanii noctem non amplius unam
 „Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus,
 625 „Ut, cum te gremio accipiet laetissima Dido,
 „Cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
 „Occultum inspires ignem fallasque veneno.”
*His parens dictis carae genitricis et alas
 Exui et incessum fallax mentitus Iuli.*

630 Post, ubi complexu Aeneae colloque pependi
 Et magnum falsi implevi genitoris amorem,
 Reginam petii. Haec oculis, haec lumine toto
 Haeret et interdum gremio fovet; inscia Dido
Sic validas tacito concepit pectore flamas.

635 Uritur infelix Dido totaque vagatur
 Urbe furens, qualis coniecta cerva sagitta,
 Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
 Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
 Nescius; illa fuga silvas saltusque peragrat
 640 Dictaeos; haeret lateri letalis arundo.

*Nunc taciti, vasto dum secluduntur in antro,
 Gaudent felices amplexibus hisque procellis.
 Iam castis ambo satiant praecordia flammis.
 His laetans taedis adspiret pronuba Iuno!
 645 Hos ignes foveat festivi mater amoris!*

*Haec ago, ne nostrum incaute contemnите Numen.
 Parvulus ille ego sum; nostras ne ludite flamas:
 Sub quacunque mihi rapio praecordia forma.*

ACTUS QUARTUS. SCENA PRIMA.

Achates. Aeneas. Mercurius.

Felicem tibi nunc sedem regnumque repertum
 650 *Gratulor, Aenea, tantos emense labores.*
Certa igitur totum scrutatis fata per orbem
Hosce videre locos datur, haec tua moenia tandem.
O, duce te, Troas comites sine fine beatos.
Quin cuncti delubra adeunt, pacemque per aras
 655 *Exquirunt; mactant lectas de more bidentes*
Legiferae Cereri Venerique patrique Lyaeo,
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curae.

AENEAS.

Sacra suis Regina deis arasque parabit.
Nostrum erit et portus et propugnacula bello.
 660 *Tuta parare, altasque alio molimine turres.*
Ingentes muros, aequata palatia coelo.
Vos adeo fluxam subducite litora classem,
Solvite vela citi, arboribus sua vincula caesis
Tollite; nunc parta est requies, finisque dolorum.
 665 *Nil Troiae fatis quicquam restare putetis.*
Excite huc socios.

MERCURIUS.

Tu nunc Carthaginis altae
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exstruis? heu regni rerumque oblite tuarum!
Ipse deum tibi me claro demittit Olympo
 670 *Regnator, coelum et terras qui numine torquet:*
Ipse haec ferre iubet celeres mandata per auras:
„Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?

„Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
 „Nec super ipse tua moliris laude laborem,
 675 „Ascanium surgentem et spes heredis Iuli
 „Respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus
 „Debentur, quem tu immeritum hoc moderamine fraudas.”

AENEAS.

Hei mihi, fide comes, quid sum, quidve audio demens?
Quae modo dicta mihi? Cyllenius ipse locutus
 680 Mortales visus medio sermone relinquens!
Heu quid agam? Fugiamne? — *sed has amittere terras,*
Hoc litus potero et Reginam saevus amantem
Spemque novam? — *Maneamne et divom iussa relinquam?*
Absit eheu; non illa, Pater, mandata dedisti.
 685 *Ah animo nunc huc celeri nunc divisor illuc,*
In partes varias rapior, perque omnia versor.
Me miserum! quo nunc reginam ambire furentem
Audebo affatu? quae prima exordia sumam?
Actum est: mandatis par sum parere deorum.
 690 *I mihi, care comes, properaque ad litora gressus.*
Mnesthea Sergestumque voca fortemque Cloanthum.
Classem aptent taciti sociosque ad litora cogant,
Arma parent, et, quae sit rebus causa novandis,
Dissimulent. Ipse interea, quando optima Dido
 695 *Nesciat et tantos rumpi non speret amores,*
Tentabo huc aditus, et quae mollissima fandi
*Tempora, quis rebus dexter modus. — *Ocius adsis!**

ACTUS QUARTUS. SCENA SECUNDA.

Dido. Aeneas. Achates.

Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
 Posse nefas, tacitusque mea decadere terra?

700 *Nam mihi non fallax, quamquam impia, Fama furenti
 Detulit, armari classem cursumque parari.*
 Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quin etiam hiberno moliris sidere classem,

705 *Et mediis properas aquilonibus ire per altum,
 Crudelis? Quid? si non arva aliena domosque
 Ignotas peteres et Troia antiqua maneret,
 Troia per undosum peteretur classibus aequor?*
 Mene fugis? Per ego has lacrimas, dextramque tuam te—

710 *Quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui—
 Per connubia nostra, per inceptos hymenaeos,
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 Dulce meum, miserere domus labentis et istam,
 Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.*

715 *Te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni
 Odere, infensi Tyrii: te propter eundem
 Extinctus pudor et, qua sola sidera adibam,
 Fama prior. Cui me moribundam deseris, hospes?
 Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.*

720 *Quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater
 Destruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas?
 Saltem si qua mihi de te suscepta fuisse
 Ante fugam suboles, si quis mihi parvulus aula
 Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret,*

725 Non equidem omnino capta ac deserta viderer.

AENEAS.

O mihi cara nimis, Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, nunquam, Regina, negabo
Promeritam; nec me meminisse pigebit Elissae,
Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.

730 Pro re pauca loquar: Neque ego hanc abscondere furto
Speravi, ne finge, fugam, nec coniugis umquam
Praetendi taedas aut haec in foedera veni.

Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspiciis et sponte mea componere curas,

735 Urbem Troianam primum dulcesque meorum
Reliquias colerem, Priami tecta alta manerent,
Et recidiva manu posuisse Pergama victis.
Sed nunc Italianam magnam Gryneus Apollo,
Italianam Lyciae iussere capessere sortes;

740 Hic amor, haec patria est. Si te Carthaginis arces,
Phoenissam, Libycaeque aspectus detinet urbis,
Quae tandem, Ausonia Teucros considere terra,
Invidia est? Et nos fas extera quaerere regna.

Me patris Anchisae, quotiens humentibus umbris
745 Nox operit terras, quotiens astra ignea surgunt,
Admonet in somnis et turbida terret imago;
Me puer Ascanius capitisque iniuria cari,
Quem regno Hesperiae fraudo et fatalibus arvis.

Nunc etiam interpres divom, Iove missus ab ipso —
750 Testor utrumque caput — celeres mandata per auras

Detulit, ipse deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hausit.
Desine meque tuis incendere teque querelis:
Italianam non sponte sequor, *sed numine divom.*

DIDO.

755 Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
 Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanaeque admirunt ubera tigres.
 Iam quid dissimulo? aut quae me ad maiora reservo?
 Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?

760 Num lacrimas victus dedit, aut miseratus amantem est?
 Quae quibus anteferam? Iam iam nec maxima Iuno,
 Nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
 Nusquam tuta fides. Eiectum litore, egentem
 Excepi et regni demens in parte locavi;
 765 Amissam classem, socios a morte reduxi.
 Heu furiis incensa feror! Nunc augur Apollo,
 Nunc Lyciae sortes, nunc et Iove missus ab ipso
 Interpres divom fert horrida iussa per auras.
 Scilicet is Superis labor est, ea cura quietos
 770 Sollicitat.

Neque te teneo, neque dicta refello;
 I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.
 Spero equidem mediis, si quid pię numina possunt,
 Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido
 Saepe vocaturum. Sequar atris ignibus absens,
 775 Et, cum frigida mors anima seduxerit artus,
 Omnibus umbra locis adero. Dabis, improbe, poenas.
 Audiam, et haec Manes veniet mihi fama sub imos.

AENEAS.

Quo fugis et quo te ex oculis avertis et aufers,
 Linquens multa metu cunctantem et multa parantem
 780 *Dicere, queis animum potero lenire dolentem*
Solando, atque graves dictis avertere curas?
Iussa tamen studio exsequor et mandata deorum.

ACHATES.

Nate Dea, hinc omnes socios classemque revisi.
Iam dudum Teucri incumbunt et litore celsas
 785 *Deducunt toto naves. Natat uncta carina.*
Frondentesque ferunt remos et robora silvis
Infabricata fugae studio ramosque virentes.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
Ac velut ingentem formicæ farris acervum
 790 *Cum populant, hiemis memores, tectoque reponunt;*
It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Convectant calle angusto; pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris; pars agmina cogunt
Castigantque alias. Opere omnia litora fervent.

AENEAS.

795 *Eia age, rumpe moras, revocant quo fata sequamur.*

ACTUS QUARTUS. SCENA TERTIA.

Dido. Anna.

Anna, vides toto properari litore? Circum
Undique convenere; vocat iam carbasus auras,
Puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
 800 *Et perferre, soror, potero. Miserae hoc tamen unum*
Exsequere, Anna, mihi; solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
Sola viri molles aditus et tempora noras:
I, soror, atque hostem supplex affare superbum:
 805 *Non ego cum Danais Troianam exscindere gentem*

Aulide iuravi, classemve ad Pergama misi,
 Nec patris Anchisae cinerem Manesve revelli:
 Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
 Quo ruit? extreum hoc miserae det munus amanti:
 810 Exspectet facilemque fugam ventosque ferentes.
 Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro,
 Nec pulchro ut Latio careat regnumque relinquat;
 Tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
 Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
 815 Extremam hanc orp veniam — miserere sororis —;
 Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam.

ACTUS QUARTUS. SCENA QUARTA.

Dido.

*Me miseram, taedet coeli convexa tueri,
 Cum certum morier tristemque relinquere lucem.
 Quoque magis coeptum hoc peragam mortemque requiram*
 820 *Fata deum exagitant varia et portenta fatigant:*
 Vidi, turicremis cum donum imponitur aris —
 Horrendum dictu — latices nigrescere sacros,
 Fusaque in obscoenum se vertere vina crourem;
 Mox exaudiri voces et verba vocantis.
 825 Visa viri, nox cum terras obscura teneret;
 Solaque culminibus ferali carmine bubo
 Saepe queri et longas in fletum ducere voces;
 Multaque praeterea vatum praedicta piorum
 Terribili monitu horrificant. Agit ipse furentem
 830 In somnis ferus Aeneas; semperque relinqui
 Sola mihi, semper longam incomitata videbar

Ire viam et Tyrios deserta quaerere terra.
Haec me dira vocant, haec me feralia terrent.
Te sequor, o coniunx. — Ast haec celanda sororem.

ACTUS QUINTUS. SCENA PRIMA.

Mercurius. Aeneas.

835 Nate Dea, potes hoc sub casu ducere somnos;
 Nec, quae te circum stent deinde pericula, cernis?
 Demens! nec Zephyros audis spirare secundos?
 Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
 Certa mori, varioque irarum fluctuat aestu.
 840 Non fugis hinc praeeeps, dum praecipitare potestas?
 Iam mare turbari trabibus, saevasque videbis
 Collucere faces, iam fervere litora flammis,
 Si te his attigerit terris Aurora morantem.
 Eia age, rumpe moras. Varium et mutabile semper
 845 Femina.

AENEAS.

Quo fugiam subitis exteritus umbris?
 Corripiam e somno corpus sociosque fatigem!
 Praecipites vigilate, viri, et considite transtris;
 Solvite vela citi. Deus aethere missus ab alto
 Festinare fugam tortosque incidere funes
 850 Ecce iterum stimulat. Sequimur te, sancte deorum,
 Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
 Adsis o placidusque iuves, et sidera coelo
 Dextra feras, *nobis et ventos mitte secundos.*

ACTUS QUINTUS. SCENA SECUNDA.

Anna. Dido sacra veste induita.

Feci iussa, soror, sed nullis ille movetur
 855 *Fletibus, aut voces illas tractabilis audit;*
Fata obstant, placidasque viri deus obstruit aures.
Ac velut annoso validam cum robore querum
Alpini boreae nunc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant; it stridor, et altae
 860 *Consternunt terram concusso stipite frondes;*
Ipsa haeret scopulis, et, quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
Haud secus assiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno persentit pectore curas;
 865 *Mens immota manet; lacrimae volvuntur inaneas.*

DIDO.

Inveni, germana, viam, — gratare sorori —
Quae mihi reddit eum, vel eo me solvat amantem.
Oceani finem iuxta solemque cadentem
Ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus Atlas
 870 *Axem humero torquet stellis ardentibus aptum:*
Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quae dabat et sacros servabat in arbore ramos,
Spargens humida mella soporiferumque papaver.
 875 *Haec se carminibus promittit solvere mentes,*
Quas velit, ast aliis duras immittere curas;
Sistere aquam fluiis, et vertere sidera retro;
Nocturnosque movet Manes; mugire videbis
Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos.

880 Testor, cara, deos et te, germana, tuumque
 Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
 Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
 Erige, et arma viri, thalamo quae fixa reliquit
 Impius, exuviasque omnes, lectumque iugalem,
 885 Quo perii, superimponas. Abolere nefandi
 Cuncta viri monumenta iuvat, monstratque sacerdos.
 Ergo iussa para.

ACTUS QUINTUS. SCENA TERTIA.

Dido.

En, quid agam? rursusne procos irrisa priores
 Experiar, Nomadumque petam connubia supplex,
 890 Quos ego sim totiens iam deditnata maritos?
 Iliacas igitur classes atque ultima Teucrum
 Iussa sequar? quiane auxilio iuvat ante levatos,
 Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
 Quis me autem, fac velle, sinet, ratibusve superbis
 895 Invisam accipiet? nescis heu, perdita, necdum
 Laomedontae sentis periuria gentis?
 Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantes?
 An Tyriis omniq[ue] manu stipata meorum
 Insequear, et, quos Sidonia vix urbe revelli,
 900 Rursus agam pelago, et ventis dare vela iubebo?
 Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.
 Tu lacrimis evicta meis, tu prima furentem
 His, germana, malis oneras atque obiicis hosti.
 Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
 905 Degere, more ferae, tales nec tangere curas!
 Non servata fides cineri promissa Sychaeo!

ACTUS QUINTUS. SCENA QUARTA.

Dido. Nutrix.

*Quid fers, cara mihi nutrix? quae tristia vultum
Deformant? — aic nunc, Barce — quae fata? quid instat?*

NUTRIX.

*Regina, e speculis modo nunc albescere vela
910 Puppibus et sparsum longe lateque profundum
Conspexi pelagum et pictis dare classibus austros,
Et pansiis Troas longe procedere velis.
Discessit Troiana manus.*

DIDO.

*Pro Iuppiter! ibit
Hic tandem et nostris illuserit advena regnis?
915 Non arma expedient totaque ex urbe sequentur,
Deripientque rates alii navalibus? Ite,
Ferte citi flamas, date tela, impellite remos!
Quid loquor? aut ubi sum? Quae mentem insania mutat?
Infelix Dido! nunc te facta impia tangunt?
920 Tum decuit, cum sceptra dabas. — En dextra fidesque,
Quem secum patrios aiunt portare Penates,
Quem subiisse humeris confectum aetate parentem!
Non potui abreptum divellere corpus et undis
Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
925 Ascanium patriisque epulandum ponere mensis?
Verum anceps pugnae fuerat fortuna. — Fuisset:
Quem metui moritura? Faces in castra tulissem,
Implessemque foros flammis, natumque patremque
Cum genere extinxem, memet super ipsa dedissem.
930 Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,*

Tuque harum interpres curarum et conscientia Iuno,
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
 Et Dirae ultrices, et di morientis Elissae,
 Accipite haec, meritumque malis advertite numen,
 935 Et nostras audite preces. Si tangere portus
 Infandum caput ac terris adnare necesse est,
 Et sic fata Iovis poscunt, hic terminus haeret:
 At bello audacis populi vexatus et armis,
 Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,
 940 Auxilium imploret, videatque indigna suorum
 Funera; nec, cum se sub leges pacis iniquae
 Tradiderit, regno aut optata luce fruatur,
 Sed cadat ante diem mediaque inhumatus arena.
 Haec precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
 945 Tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum
 Exercete odiis, cinerique haec mittite nostro
 Munera. Nullus amor populis nec foedera sunt.
 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
 Qui face Dardanios ferroque sequare colonos,
 950 Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vires.
 Litora litoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor, arma armis; pugnant ipsique nepotesque.
 Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem;
 Dic corpus properet fluviali spargere lympha,
 955 Et pecudes secum et monstrata piacula ducat;
 Sic veniat; tuque ipsa pia tege tempora vitta.
 Sacra Iovi Stygio, quae rite incepta paravi,
 Perficere est animus, finemque imponere curis,
 Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.

ACTUS QUINTUS. SCENA QUINTA.

D i d o.

960 Dulces exuviae, dum fata deusque sinebat,
 Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis.
 Vixi, et, quem dederat cursum fortuna, peregi;
 Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 Urbem paeclararam statui; mea moenia vidi;
 965 Ulta virum poenas inimico a fratre recepi;
 Felix, heu nimium felix, si litora tantum
 Nunquam Dardaniae tetigissent nostra carinae,
Pectora nec laesiset amor!
 Moriemur inultae;
 Sed moriamur! atras sic sic iuvat ire sub umbras.
 970 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, et nostrae secum ferat omina mortis!

ACTUS QUINTUS. SCENA SEXTA.

Nutrix. Anna.

*Quid video infelix! quales, Regina, furores
 Concipis? heu proprio restinguis sanguine flamas!*

Anna.

Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
 975 Hoc rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
 Quid primum deserta querar? comitemne sororem
 Sprevisti moriens? Eadem me ad fata vocasses;
 Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset.

His etiam struxi manibus, patriosque vocavi
 980 Voce deos, sic te ut posita crudelis abessem?
 Extincti te meque, soror, populumque patresque
 Sidonios urbemque tuam. Date, vulnera lymphis
 Abluam, et, extremus si quis super halitus errat,
 Ore legam. *Extremas liceat mihi reddere voces*
 985 Semianimemque sinu *infelix refovere sororem.*
 Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
 Aspicis haec? *et non saevo, pater optime, Teucros*
Fulmine disturbas, totasque per aequora classes
 990 *Spargis et hoc Latii deterres litore vulgus?*
At si quid precibus valeam, si vota potentem
Te moveant tantum, haud quaquam patiaris inultum
Infandum hoc facinus: nostris concede per arma
Invisam Superis olim hanc evertere gentem!
 995 *Haec precor; haec nostros maneant, rogo, fata nepotes.*

FINIS.

G R E X.

*Sic Dido ulta suos animo flagrante furores
 Languenti voluit fines imponere vitae.*

*Vos, queis huic tenero placet indulgere labori,
 o Patrumque urbisque decus, nostraeque Camoenae
 Laeta favens, spectata manus, decorisque Latini
 Adnixa et nunquam defessa columina, Patres,
 Crescentis nostrae Musae docilisque iuventae
 Annuite his nostris, animis propioribus, ausis!*

ANNOTATIO.

Quatuor priores versus cum dimidia parte versus quinti, quos de suo fecit poeta noster tragicus, typis curavimus excudendos cursivis qui vocantur; eandemque rationem secuti sumus in sequentibus. In his autem recens factis versibus si quid Vergilianae dictionis vestigium a nobis detectum sit, operaे pretium duximus indicare. Nec minus curavimus notare si, quod non semel accidit, peccatum esset in observanda quantitate syllabarum; quos errores, quantum potero, corrigerem conabor. Huc tamen nefas sit statim referre ipsam primam voculam *Quis*, productam vi sequentis adspirationis. Scimus quippe hoc, quod posterioris aevi poetis familiare fuit, apud antiquos iam non omnino fuisse inusitatum. Inter modos enim, quibus syllabam brevem producere liceat per positionem, a Sergio p. 1830. P. etiam hic numeratur: »Tertius modus est, cum correptam vocalem duae consonantes sequuntur, quarum prior est consonans, et sequens H, quae adspirationis a plerisque creditur nota; est enim longa in hoc: *Terga fatigamus hasta*», quae sunt ex Aen. IX. 610. Addere potuerat cum alia exempla, tum ex Aen. XI 69. *Seu mollis violae, seu languentis hyacinthi.* Cf. Huschkius ad Tibullianum II. 1. 58. *Dux pecoris hircus.* Dudum ante de ea re disputaverat Burmannus ad Valer. Flacc. VI. 152. *Omnibus in superos saevus honor.* Et nostra aetate omnium optime Lucianus Müller, ed Re Metrica poetarum Latinorum p. 305. 321.

1. *Tragico videtur obversatus esse Verg. Aen. II. 594. Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?*
2. *Ad exemplum Aen. II. 285. Quae causa indigna serenos Foedavit vultus?*
3. *Aen. IV. 30. Sic effata sinum lacrimis implevit obortis.*
4. *Aen. II. 149. Mihique haec edissere vera roganti.*
5. *Iupiter deūm genitor vocatur Aen. VII. 306. Concessit in iras Ipse deum antiquam genitor Calydonia Diana.*
- 5—29. *Aen. I. 229—253.*
- 30—73. *Aen. I. 257—300.*
70. *In Codice legitur: Maia genitum mittetur ab alto. Sed apparet aut scribendum esse genitum mittemus, aut genitus mittetur. Vergilius habet Aen. I. 297. Haec ait, et Maia genitum demittit ab alto.*
73. *Tragicus intactum reliquit Vergilianum Finibus arceret; quae forma temporis imperfecti quum huc parum quadraret, substitui expellat; potuerat quoque scribi eiiciat. — In sequentibus nonnihil pro re immutavit. Vergilius verba sunt Aen. I. 303. In primis regina quietum Accipit in Teucros animum mentemque benignam.*
- 75—80. *Aen. I. 306—312. ubi Vergilius scripsit: Ut primum lux alma.*
75. *Nunc quoniam cet. Ab his versibus tragediam exordiri voluit auctor, qui superscripserat Actus primus. Scena prima. Mutato deinde consilio hanc scenam fecit alteram, praeposita ea quae nunc prima est.*
81. *Vergilius scripsit Classem in convexo — — Occulit, quod verbum quum Tragicus mutaverit in Duxi, equidem opinatus sum scribendum esse in convexum. Reliqua pars versus pro re immutata est; Vergilius habet: ipse uno graditur comitatus Achate.*
82. *Et non sine numine Divum. Est Vergilianum ex Aen. II. 777. Non haec sine numine Divum Eveniunt. Cf. V. 56. VI. 368.*

83. *Huc pepulisse rates. Resonat Vergilianum Aen. VII. 291.*
Deseruisse rates. Et sic sequentia salvasque egisse carinas
spirant Vergilianum Aen. VIII. 93. pictasque innare carinas.

84. *Atque utinam Divorum aliquis. Ad exemplum Aen. I. 575.*
Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem Adforet
Aeneas!

85. *Nate Dea. Amat Vergilius hac dictione compellari Aeneam.*
Cf. Aen. I. 582. 615. II. 289. III. 311. IV. 560. V. 383.
474. 709. VIII. 59.

86—85. Aen. I. 315—320.

86. *Apud Vergilium legitur: suspenderat arcum — dederat-*
que comam. Sed Tragicus, cui plusquamperfecti formae
minus quadrare videbantur, pro altero scripsit dedit ecce
comam; pro altero, quod retinuit, scribere potuerat con-
nexuit vel suspensum habet, vel aliud fortasse melius.

96—99. Aen. I. 321—324.

100—144. Aen. I. 326—370.

107. *Vento huc vastis et fluctibus acti. Tragicus scripsit: vento*
huc et tempestatibus acti, quam mutationem, licet defendi
posset Vergiliiano Aen. VII. 199. Sive errore viae, seu
tempestatibus acti, tamen, quum praeter necessitatem
facta esset, negleximus.

144. *quidve his vos detinet oris. Exemplo fuerunt Aen. II. 788.*
Sed me magna deum Genetrix his detinet oris.

145—158. Aen. I. 372—385.

158. *terraque marique. Hoc additamento supplevit versum*
Vergilianum, cuius altera pars huc non quadrabat. Sumptum
est ex Aen. X. 162.

159—173. Aen. I. 387—401.

175—178. Aen. I. 402—405.

178. *Hanc ego matrem Agnosco. Vergilius Aen. I. 405. Ille*
ubi matrem Agnovit.

180—182. Aen. I. 407—409.

183. *Sed rapiamus iter, nobis qua semita monstrat. Ex Vergiliano Aen. I. 418. Corripuere viam interea, qua semita monstrat.*

185—221. Aen. I. 522—558.

222—239. Aen. I. 563—578.

239—242. Aen. I. 582—585.

243—257. Aen. I. 595—609. Versus Vergilii est: *Improvisus ait: Coram, quem quaeritis, adsum, ex quo quum Tragicus noster servasset coram, substitui palam, ne metro iniuria fieret.*

258—273. Aen. I. 615—630.

280. Post hunc versum Tragicus scripserat sedecim versus, quos tamen delevit et deinde retulit in Actum secundum v. 523—538. *Postquam res Asiae — appulit oris.*

274—294. Aen. IV. 9—29.

295—317. Aen. IV. 31—53.

318. Ex. Aen. I. 588. *Restitit Aeneas claraque in luce refusit.*

319—323. Aen. I. 589—593.

325. Tragicus scripsit: *Urbs nova, parta sedes Tyriis, pro quo, ne metrum laederetur, malui scribere quies, ut Vergilius Aen. III. 495 dixit Vobis parta quies.* In eum autem errorem nemo facile incidet, qui meminevit versus memorialis
Si qua sede sedes, ut sit tibi commoda sedes,
Illa sede sede, nec ab illa sede recede.

327. *Miratus moles. Ex Vergiliano Aen. I. 421. Miratur molem Aeneas. Et Carthaginis arces saepius legitur, ut Aen. I. 298. IV. 347.*

328—339. Aen. I. 422—433.

337. *Exercet sub sole. Tragicus scripsit sub luce; quod quum non necesse esset, Vergilianum restitui.*

340. Aen. I. 437.

341—344. Aen. I. 753—756.

314. Post hunc versum sequebantur quatuor versus, quos ita delevit Auctor, ut legi non possint.

345. Aen. II. 3.

346. Aen. II. 10.

347—358. Aen. II. 13—24.

359. Hunc versum Tragicus non addiderat; et novem versus qui apud Vergilium sequuntur *Ergo omnis — fata ferebant*, in adversa pagina scripti ab ipso deleti sunt.

360—364. Aen. II. 234—238.

365—377. Aen. II. 268—280.

378—394. Aen. II. 287—303.

395—403. Aen. II. 309—317.

404. Aen. II. 354.

405—413. Aen. II. 357—366.

405. Notandum est hemistichium, quod constet posteriori parte versus Vergiliani, cuiusmodi quid inter Vergilii hemistichia non reperitur. Simile quid fecit Petr. Ligneus in Tragoedia cognomine Act. IV. Sc. 5. Ibi, quum Dido dixerat: *Dissimulare etiam — deserta viderer* (quae verba sunt ex Aen. IV. 305—330) sic loqui incipit Aeneas:

Ego te, quae plurima fando

Enumerare vales, nunquam, Regina, negabo cert.

quae sunt ex Aen. IV. 333.

414—418. Aen. II. 437—441.

419—423. Aen. II. 491—495.

424—429. Aen. II. 506—511.

430—443. Aen. II. 526—539.

444—453. Aen. II. 544—553.

454—458. Aen. II. 559—563. Primus horum versuum, quem Tragicus neglexerat, a me additus est.

459—460. Aen. II. 624—625.

461—463. Aen. II. 634—636.

464—468. Aen. II. 707—711.

469—473. Aen. II. 721—725.

474—483. Aen. II. 735—744.

484—485. Aen. II. 753—754.

486—522. Aen. II. 768—804.

523—531. Aen. III. 1—9.

532. *varios casus, discrimina.* Aen. I. 204. *Per varios casus, per tot discrimina rerum.*

533. *fando expediam.* Vergilii est *Expediam dictis* Aen. III. 379 et VI. 759.

533. *Polydori tristia fata.* Cf. Aen. III. 49 sqq.

534. *diram Harpyiarum rabiem.* Cf. Aen. III. 224 sqq.

534. *vatemque Celaenon.* Cf. Aen. III. 245 sqq.

535. *Scyllam — — Charybdin.* Cf. Aen. III. 420 sqq.

536. *vidi Polypheum.* Cf. Aen. III. 655 sqq.

536. *Aetnaeque cavernas.* Aen. III. 674.

537. Aen. III. 678.

538. Aen. III. 715.

540. *notrisque animo succurrere tectis.* Tragico obversabatur versus Aen. II. 451. *Instaurati animo regis succurrere tectis.*

541. *Et meliora tuis cet.* Versum paulo aliter coepit componere Tragicus, quem mox delevit.

542—553. Aen. IV. 93—104.

554—561. Aen. IV. 107—114.

562—573. Aen. IV. 115—127.

565. *cinctumque indagine silvas.* Vergilius Aen. IV. 121. scripsit : *Dum trepidant alae saltusque indagine cingunt.*

567. *saltus et vocibus implet.* Sic Vergilius Aen. XI. 274. *scopulos lacrimosis vocibus implet.*

578. Aen. IV. 131.

579. Aen. IV. 129.

580—582. Aen. IV. 133—135.

583. *et saltus indagine late Cingite.* Ex Vergiliano Aen. IV. 121. *saltusque indagine cingunt.*

584. Vergilius Aen. IV. 132. *Massylique ruunt equites et odora canum vis.*

586—589. Aen. IV. 152—155.

592. *et qua dicit via facta sequamur.* Ad exemplum Vergiliani Aen. III. 114.

Ergo agite, et, divom ducunt qua iussa, sequamur.

596. *per avia cursu Te sequor.* Ex Vergiliano Aen. II. 736.
Namque avia cursu Dum sequor.

597. Aen. III. 339.

597—602. Aen. IV. 156—161.

601. *Ecce autem. Ita scripsit Tragicus pro eo quod Vergilii est Interea.*

603. Aen. I. 90.

605. *Ruamus.* Hac voce versum claudit Vergilius Aen. II. 353.
et in media arma ruamus.

607. *Illum spectatis.* Pro hoc versu aliud quid scripserat Tragicus, quod mox ita delevit ut omnino legi non possit praeter vocem *Troiani* in sede secunda.

611—622. Aen. I. 664—675. Ubi Vergilius scripsit: *Nate, meae vires, mea magna potentia solus.* Tragicus, qui voculam *inquit* inseruisse, in fine versus omittere debuit *solus*, et pro *potentia* scribere *potestas*.

623—627. Aen. I. 683—688.

628—629. Rem factam sic narrat Vergilius Aen. I. 689.

*Paret Amor dictis carae genetricis, et alas
Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli.*

quae verba ita immutavit Tragicus, ut ea a Cupidine in prima persona dici possent. Idemque fecit in verbis sequentibus *pependi, implevi, petii.* — Scripserat autem *His parui*, quod, ne metrum laederetur, correxi; et in sequenti verso *pro mentitus* scripserat *imitatus*.

630—633. Aen. I. 715—718

635—640. Aen. IV. 68—73.

632. *haec lumine toto haeret.* Prius scripserat, ut habeat Vergilius, *pectore toto*, quod hinc eliminavit ut v. 634 posset adhiberi.

634. concepit pectore *flamas*. Saepius hoc verbum ita usurpavit Vergilius, ut Aen. IV. 474. Ergo ubi concepit furias. et IV. 501. *Nec tantos mente furores Concipit.*

635—640. Aen. IV. 68—73.

641. *Nunc taciti.* Sic scripsi ne metro iniuria fieret. Tragicus scripserat: *Nunc mutuis.*

643. Violato metro scripserat Tragicus: *Iam casta utrique satiant praecordia flamma.*

647. *nostras ne ludite flamas.* Tragicus *faces*, quod metro adversatur.

649. Tragicus scripserat: *Felicem tibi nacte sedem*, quo in postrema voce laeditur prosodia; quem errorem iam supra notavimus ad v. 325.

654—657. Aen. IV. 56—59.

655. *Venerique.* Hanc deam hic memorari maluit Tragicus. Vergilius habet *Phoeboque*.

659. Ex Vergiliano Aen. IV. 87. *portusve aut propugnacula bello Tuta parant.*

661. Ex Vergiliano Aen. IV. 99. *Murorum ingentes aequataque machina coelo.*

663. *Solvite vela citi.* Sunt verba ex Aen. IV. 574.

664. *nunc parta est requies.* Aen. III. 495. *Vobis parta quies.*

665. *Nil Troiae fatis quicquam restare putetis.* Tragico obversabatur Ovidianum Met. XIII. 378.
Si Troiae fatis aliquid restare putatis.

666—677. Aen. IV. 265—276.

677. *quem tu hoc moderamine fraudas.* Eodem verbo dictum, quo Vergilius Aen. IV. 355. *quem regno Hesperiae fraudo.*

679—680. Aen. IV. 276—277. *Tali Cyllenius ore locutus — reliquit.*

681. Aen. IV. 283. *Heu quid agat?*

685—686. *Ah animo nunc huc celeri nunc divisor illuc,*
In partes varias rapior, perque omnia versor.

Sic in primam personam transtulit Tragicus, quae in tertia persona dixerat Vergilius Aen. IV. 285-286.

*Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc
In partesque rapit varias perque omnia versat.*

687. *Me miserum! quo nunc reginam ambire furentem
Audebo affatu? quae prima exordia sumam?*

Et haec in tertia persona dixerat Vergilius Aen. IV. 283.

*Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? quae prima exordia sumat?*

689. *Tragicus scripsit: Actum est: mandatis par sum imperio-
que deorum.*

691—697. Aen. IV. 288—294. *In quibus Ipse interea — tenta-
bo huc aditus Tragicus scripsit pro Vergiliiano Sese interea
— tentaturum aditus.*

698—699. Aen. IV. 305—306.

700—701. Aen. IV. 298—299.

702—725. Aen. IV. 307—330.

726—754. Aen. IV. 333—361. *In primo autem versu fortasse
melius fuisse, si servassem quod scripsit Tragicus:*

*O mihi cara nimis: Non te, quae plurima fando
Enumerare vales, unquam, *Regina*, negabo.*

733. *Pro parentur Tragicus praeter necessitatem voluisse.*

734. *Sed numine divom. His vocibus, quae ex Aen. II. 336
sumptae sunt, Tragicus supplevit quod in Aeneide IV. 361
est hemistichium.*

735—737. Aen. IV. 365—387.

738—7392. Aen. IV. 389—396. *In quibus nonnihil mutatum
est a Tragico.*

7394—794. Aen. IV. 397—407.

787. *ramosque virentes. His vocibus supplevit quod in Aeneide
IV. 400 est hemistichium.*

794. *Opere omnia litora fervent. Ad nautarum labores Tragicus
transtulit quod Vergilius dixit de formicarum sedulitate
Opere omnis semita fervet.*

795. Aen. IV. 569. Postrema revocant quo fata sequamur
scripsit Tragicus ad exemplum Aen. III. 114.

*Eia agite, et, divom ducunt qua iussa, sequamur
et Aen. V. 709. quo fata trahunt retrahuntque, sequamur.*

796—816. Aen. IV. 416—436.

816. Post hunc versum, qui finitur pagina 15b, in Codice
sequitur Actus V. Scena I. sed in infima pagina comparet
hoc signum * additis verbis *Quae hic desiderantur, quaere
paginis sequentibus, ubi locus vacuus, q. l. praeposito*
eodem signo hi, quos huc inserui, leguntur octodecim versus,
quos Dido locuta esse censenda est postquam Anna abierat.

817. Aen. IV. 451.

819—821. Aen. IV. 452 ubi Vergilius, utpote rem narrans, in
tertia persona loquitur:

*Quo magis incepsum peragat lucemque relinquat,
Vidit, turicremis cum dona imponeret aris.*

Haec autem sic immutavit Tragicus ut Dido loqui fingatur:

*Quoque magis coeptum hoc peragam mortemque requiram,
Vidi, turicremis cum donum imponitur aris.*

in quibus non bene quadrat illud imponitur; et quum
imponerem hic non possit adhiberi, equidem scripsisse:

Vidi, turicremas donum partita per aras.

821—823. Aen. IV. 453—455.

824—822. Aen. IV. 460—468.

830. Tragicus iterum, quod a Vergilio in tertia persona dictum
est, in primam personam transferens scripsit: *Semperque
relinqui Sola mihi, semper longam incomitata pererrans
Visa viam, in quibus postremis, ut ad Vergilianum propius
accederet, malui scribere incomitata videbar Ire viam.*

833. *haec me feralia terrent. Similiter dictum ac Vergilius Aen.
IV. 9. Quae me suspensam insomnia terrent.*

835—845. Aen. IV. 560—570.

845—853. Aen. IV. 571—579. ubi Vergilius in tertia persona:
Corripit e somno corpus sociosque fatigat.

854—865. Aen. IV. 438—449.

866—866. Aen. IV. 478—498.

867. Aen. IV. 503.

868—868. Aen. IV. 534—552.

869. *quae tristia vultum Deformat.* Ex Vergiliano Georg. IV. 254. *Horrida vultum Deformat mācias.*

870. *dic nunc Barce.* Sic versum dedi emendatum. Tragicus prosodicas leges migraverat correpta ultima in nomine proprio scribens :

Deformat, o Barce, tuos quae fata ? quid instat ?

871. Versum Vergili nonnihil mutavit Tragicus, qui est Aen. IV. 586.

Regina e speculis ut primum albescere lucem Vedit.

872. *dare classibus austros.* Est Vergilianum Aen. III. 61.

Linqui pollutum hospitium, et dare classibus austros.

873. *Et pansi cet.* Hunc versum Tragicus scripsit deleto altero, qui paulo aliter fuerat compositus. Ultima verba *procedere velis* sunt ex Aen. IV. 587. *Vedit et aequatis classem procedere velis.*

874—852. Aen. IV. 590—629.

875. Hunc versum, qui a Tragico neglectus erat, censui revocandum.

876—859. Aen. IV. 634—640.

877—867. Aen. IV. 651—658.

878—871. Aen. IV. 659—662. Sed priorem partem primi versus sic scripserat Tragicus: *Pectora nec hausisset amor*, quod mutavi in *laeisset*, ut voculae *nec* sua constaret quantitas.

879. Notandum est violari metrum in voce *atras*, quod Tragicus substituit pro Vergiliiano *ait*, utpote cui hic non esset locus. Poteris, quod tamen vix satis placet, scribere *opacas*, si alterum *sic* deleveris. Nunc quidem, quod melius quadret, mihi non succurrit. Ut metro satisfiat sufficit *enim*.

880. *Hauriat hunc oculis ignem.* Tragicus scripsit *Hunc videat procul hinc ignem*, eo seductus, ut videtur, quod in versu

superiori iam legeretur *hausisset*. Hoc tamen quum visum sit abolendum, restituimus lectionem Vergilianam.

972. *furores Concipis*. Similiter ac Vergilius Aen. IV. 501. *nec tantos mente furores Concipit*.

973. *restinguis sanguine flamas*. Vergilius Aen. II. 686.
restinguere fontibus ignes.

974—981. Aen. IV. 675—685.

985. Aen. IV. 686. Quid sibi velit vox ista *infelix*, prorsus non intelligo. Debuisse scribi *miseram*; nec ineptum fuisse *infidam vel sinu infixam*. Sed potuerat Tragicus integrum servare versum Vergilii, si tantummodo ultimam syllabam mutasset:

Semianimemque sinu germanam amplexa fovebo.

Ceterum mallem hic versus cum eo qui praecessit sic ab auctore fuisse dispositus ut verba *Extremas liceat mihi reddere voces* legerentur in fine.

986—988. Aen. IV. 206—208.

995. *haec nostros maneant, rogo, fata nepotes*. Ex Vergiliano Aen. II. 194. *Et nostros ea fata manere nepotes*.

In versibus, quibus GREX peracta fabula Spectatores alloquitur, hanc videmus usurpari metonymiam ut ii, quorum favor a iuvenibus imploratur, dicantur *decoris Latini columnina*. Huic autem nomini, quamquam id per se non ineptum est in hac re, locus tamen non potest concedi in versu heroico, quod faciat procelesmaticum, id est, quatuor constet syllabis brevibus. Denuo igitur appetet Tragicum nostrum in observanda quantitate syllabarum non satis fuisse diligentem. Potuerat autem et sexcentis aliis modis scribere, et vel hoc modo:

decorisque Latini

Egregium fulcrum, doctrinae gloria, Patres.
vel sic: *Fidum praesidium, tutelaque civica, Patres.*

Ne vacuae manerent quae restant paginae, quum nihil haberem melius quod ad praesens argumentum pertineat, huc colligenda putavi nomina scriptorum, qui hodiernis linguis historiam Didonis in tragediae forma tractarunt. Non dubito quin, cui alia huius doctrinae subsidia praesto sint, facile reperire possit, multo plures extare libellos, quam quorum titulos equidem pro facultate mea undique conquirere potuerim. Hos igitur si quis cognoverit et nostrum catalogum novis additamentis adaugere velit, is sane quam non inutilem Bibliographiae praestabit operam. Multo autem melius de literarum historia merebitur, qui suscipiet omnes istas tragedias — possit modo earum exempla nancisci — inter se comparare et de singularum virtutibus disputare. Cuiusmodi laboris laudabile exemplum nuperrime dedit Rob. Pilger, *die Dramatisierungen der Susanna im 16. Jahrhundert. Beitrag zur Entwicklungsgeschichte des Dramas.* Halle a/S. 1879 8°. (Separat-Abdruck aus Band XI der Zeitschrift für deutsche Philologie.)

Agmen igitur ducant, utpote quae antiquissimae videantur, duae Italico sermone scriptae tragediae:

Giraldi Cynthio, Didone, tragedia. Venezia 1543. 8°. 1547. 8°. 1582. 8°.

Graesse. Lehrbuch einer allgemeinen Literärgeschichte aller bekannten Völker der Welt, von der ältesten bis auf die neueste Zeit. T. V. p. 417. n. 5.

Ludovico Dolce, Didone, tragedia. In Venetia. Aldus. 1547. 12°. 1560. 12°. 1566. 8°.

Niceron, Memoires pour servir à l'histoire des hommes illustres T. XXXII. p. 13. — Graesse, l. c. T. V. p. 417. n. 4. — T. O. Weigel, Katalog des Antiq. Lagers 3e Abth. p. 346. n. 7761.

Etienne Jodelle, Didon se sacrifiant, Tragédie avec Choeurs. Paris 1552. (dans: *Les Oeuvres et Mélanges poetiques d'Et. Jodelle, sieur du Lymodin*. Paris 1574. 4°.

Niceron, l. c. T. XXVIII. p. 253. — Graesse, l. c. T. V. p. 513. — Pierre Larousse, *Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle*. Paris 1870. 4°. T. VI. p. 775.

Guillaume de la Grange, Didon, Tragédie. Lyon 1582. 16°. Paris 1594. 12°.

Graesse, l. c. T. V. p. 516. n. 7.

De Hardy, Didon se sacrifiant, Tragédie. Paris 1603.

De Scudery, Didon, Tragédie. Paris 1636.

Histoire du Théâtre François, depuis son origine jusqu'à présent. Paris 1745. T. V. p. 228.

François de Boisrobert, La vraye Didon, ou la Didon chaste, Tragédie. Paris 1643. 4°.

Niceron, l. c. T. XXXIV. p. 64. — *Histoire du Théâtre François*, depuis son origine jusqu'à présent. Paris 1748. T. VI. p. 208.

Montfleury, Lambigu Comique, ou les Amours de Didon et d'Enée. Tragédie en trois actes, en vers; mêlée de trois Intermèdes comiques, chacun en un acte, en vers, sçavoir, le nouveau Marié, Dom Pasquin d'Avalon, le Semblable à soi même, Représentée en 1673.

Bibliothèque ou Théâtre François depuis son origine. Dresden 1768. T. III. p. 61.

Mme De Saintonge, Didon, Tragédie-opéra. Musique de Desmarest. 1693.

Larousse, *Grand Dict. universel* T. VI. p. 775.

Métastase, Didon abandonnée. Tragédie, 1724.

Argumentum huius tragoeiae, quae videtur ex Italico conversa esse, exponitur in Larousse, Grand Dict. universel T. VI. p. 775.

Le Franc de Pompignan, Didon. Tragédie. 1734.

Larousse, *Gr. Dict. universel* T. VI. p. 775.

Christopher Marlowe, the Tragedie of Dido, Queene of Carthago: Played by the Childern of her Majesties Chappell. London by the widdowe Orwin 1594. 4°,

Denuo edita est haec tragœdia in: The works of Christopher Marlowe with some account of the author and notes by the Rev. Alexander Dyce. London. New-York 1870. 8°. p. 251—274.

Christoval de Viruès, Elisa Dido, Tragedia. Matriti ap. Ludov. Martin. 1609.

Argumentum huius tragœdias exposuit A. F. von Schack, Geschichte der dramatischen Literatur und Kunst in Spanien T. I. p. 298. — Larousse, l. c. p. 775.

Ex Hispanicis scriptoribus praeterea etiam Gabriel Laso de la Vega huc refertur a Graesse, l. c. T. V. p. 463. cui addendum videtur Guillen de Castro. De horum tamen scriptis alibi nihil inveni memoratum.

Hans Wüst und Georg Fischer, Tragödie von Aenea, den Trojanern und Dido zu Carthgo. 1590.

Weller, Annalen Bd. II (1864.) p. 287.

Salemyn donis (Pseudonymus=Dionys Lesman) Der Frygier Aeneas. Stargard o. J. (1645?) 12°.

Graesse T. VI. p. 249. n°. 8. Ein Trauerspiel von der Dido in Versen geht voran. — Koch, Compendium der literat. Geschichte (2e Ausg. 1795) Bd. I. p. 280. 36. Bd. II. p. 248. i. — Weller, Index Pseudonymorum (1856) p. 236. Neue Nachträge (1862) p. 37.

Joh. Elias Schlegel, Dido, ein Trauerspiel (in dessen Werke, Kopenhagen u. Leipzig 1761. 1er Th. p. 70—136.)

Dido, die Verlassene, und Hypsypyla. Zwei Schauspiele. Franckf. u. Leipzig 1747. 8°.

Dido, Trauerspiel. Berlin 1770. 8°.

Paul Weidmann, Dido, Trauerspiel. Wien 1790. 8°.

Eduard Heinr. Gehe, Dido. Trauerspiel in 5 Akten. Leipzig 1821. 8°.

Karl. Weichselbaumer, Dido Königin von Karthago. Ein Trauerspiel in 5 A. Bamberg u. Würzburg 1821. 8°.

A d. Schöll, Dido. Ein Drama. Stuttgart, 1827. 8°.

Franz Nissel, Dido. Wien 1864.

De Mol, Van Eneas en Dido, twee amorosen Spelen, ghe-
maeckt en ghespeelt Tantwerpen a°. 1551. MS. 4°.

Catalogue de la Bibliothèque de Mr. C. P. Serrure 2e Partie
p. 144. n. 2884.

Ioann. Bap t. Houwaert, Bruxellensis (N. 1531. M. 1599)
Vir nobilis et Magister Cameræ Rationalis Ducatus Brabantiae,
cui non unam laurum Musae vernaculae debent; lusit numeris
Belgicis (cum alia tum:) Tragoedias IV. quarum hi tituli sunt:
Mars et Venus, Aeneas et Dido, Narcissus et Echo, Leander et Hero.

Hanc notitiam delibavimus ex Valerii Andreæ Bibliotheca
Belgica p. 454. quae totidem verbi repetita est in Foppensi
Bibliotheca Belgica T. I. p. 571. Nec quicquam nisi in paucis
verbis discrepat notitia Sweertii in Athen. Belgic. p. 394.

J. Bodecher Benningh, Dido, oft' heylloose minnetocht.
Treurspel. Leyden 1634. 4°.

Catalogus der Bibliotheek van de Maatschappij der Nederl. Letter-
kunde te Leiden. 8° Ged. p. LVI. n. 1624.

J. Van der Does, Tragedie ofte ongelukkige liefde van de
Koninginne Dido. Amsterdam 1662. 8°. 's Hage 1663. 4°. Amsterd.
1674. 8°. Leyden 1697. 8°.

Dezelfde Catalogus p. CXCV. n. 7416—19.

A. Pels, Didoos doot. Treurspel. Amsterdam 1668. 8°. Amsterd.
z. J. Amsterd. 1701. Amsterd. 1728. 8°.

Dezelfde Catalogus p. LVII. n. 1627—31.

C. Bonn, Dido, Treurspel. Leyden 1730. 1732. 4°.

Dezelfde Catalogus p. LVI. n. 1625.

P. F. Lijnslager, de Vlugt van Eneas, of de dood van
Dido. Treurspel in straatliedjes. Amsterdam 1785. 8°.

Dezelfde Catalogus p. CCV. n. 7798.

e-

ie

)

is

t:

o.

is

ii

is

l

r

o

l

1

